

„nincs más út, ami rám találna”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXVI. ÉVFOLYAM 2015. 2. (664.) SZÁM – JANUÁR 25.

ára 3 lej

Metropolisz, részlet (2004)

Lapszámunk 1–4., 6–9., 17. és 18. oldalait Szentes Zágon alkotásaival illusztráltuk.

- Szentes Zágonnal beszélget
Demeter Zsuzsa
- Pollágh Péter versei
- Elek Tibor: Erdélyről, de kinek, minek s hogyan?
- Kiss Ernő Csongor: A több-ség traumája
- Philippe Blasband: Amatőrök és technokraták
- A NAGY KILOMETRIK

PAPP ATTILA ZSOLT

Az irodalom és a próféta

Az irodalomról úgy hírlik manapság, hogy rühelli a próféta-ságot, mint Jónás a biblikus időkben, nem divat a váteszi magatartás, nyomokban még előfordul ugyan, de komolyan már nem vehető. Az irodalom nem is nagyon tehet mást, mint szerényen háttérbe vonul, és elfogadja azt, hogy a kultúrafogyasztásnak vannak nála sokkal népszerűbb területei. Mivel közvetlen és azonnali hatása az utóbbi évtizedekben a nulla felé közelít, a felvállalt próféta-ság a pusztába kiáltott szót jelentené – a pusztában való kiáltozásról pedig már a próféta-i időkben is csak a nézőpont döntötte el, tragikus vagy inkább komikus jelenségnek tartjuk-e.

A kétségtelen presztízsveszteséget, amely a tömegkommunikációs eszközök korábban elképzelhetetlen mértékű fejlődésével és elterjedésével, az információs csatornák megsokszorozódásával párhuzamosan következett be, az úgynevezett posztmodern apostolai (hogy a bibliai terminológiánál maradjunk) már-már ujjongva fogadják, mondván, az irodalom végre megtalálta megérdemelt helyét: az értő kevesek szellemi birtoka lesz ezentúl. Nem kell mindenkinek irodalmat olvasnia, és belőle nyernie eligazítást a világ dolgaiban. Ez igaz, tényleg nem kell.

Néha azonban hasznos lehet.

Az év első napjaiban napvilágot látott egy botrányos interjú Michel Houellebecq-vel, a kortárs francia irodalom *enfant terrible*-jével, aki többek közt új regényéről beszélt. Az *Alávettség* (*Soumission*) című opusz története eleve kiverte az összes, politikailag korrekt biztosítékot: arról szól, hogy a közeli jövőben egy fundamentalista muszlim politikus nyeri az elnökválasztást, és ezzel hivatalos szintre emelkedik Franciaország iszlamizálása. Azon a héten, amikor a regény megjelent, két muszlim férfi besétált egy Mohamed-karikatúrákat is közlő párizsi satirikus lap szerkesztőségébe, és kalasnyikovval halomra lőtt tizenkét embert, köztük az új-ság vezető tollforgatóit.

A valóság időnként rettenetes módon igazolja vissza az írók képzelgéseit.

Houellebecq-re most próféta-ként tekintenek Franciaországban, könyvét 150 ezer példányban publikálták, ami nem csak a magyar nyelvterületen tűnik óriási számnak. Ő elhárítja magától a társadalmi látnok szerepét, csak egy regényt írt, mondja, a regények pedig csak a legritkább esetben változtatják meg a történelem menetét.

Rühelli a próféta-ságot, mert tudja: a világ ugyanúgy nyeli el ezután is az irodalom igazságait, mint Jónást a cethal gyomra.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

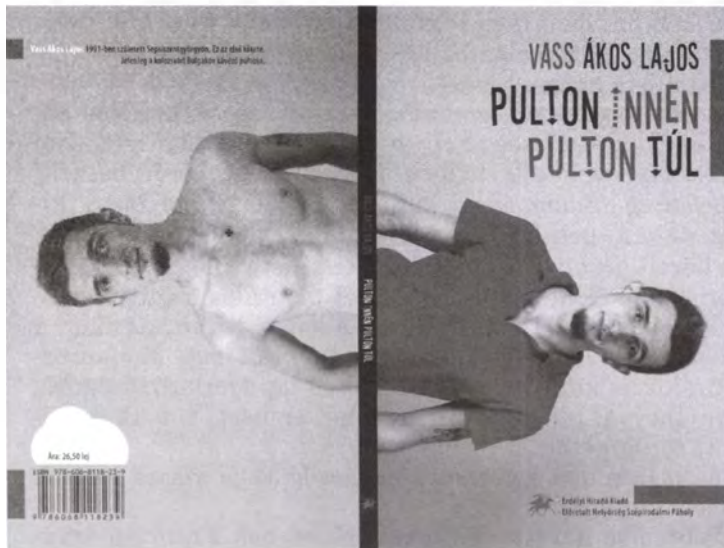
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

2

Beszélgetés Szentes Zágón képzőművésszel, illusztrátorral Képi megfogalmazás zippelve

– Szentes Zágón neve az erdélyi irodalmat valamennyire ismerők számára összefonódik az Erdélyi Híradó kiadóval. Az elmúlt 15 évben híradós kiadványok zömének te készítetted a borítóját, s ma már a kiadó egyfajta védjegyévé is váltak az alkotásaid. Hogyan alakul ki egy ilyen kapcsolat, mit lehet tudni a kezdetekről? Mikortól lettél te úgymond a borítókért felelős képzőművész?

– Pontosan 15 éve kezdődött a Korunk Galériában, amikor 2000-ben megnyílt az első egyéni festészeti kiállításom Kolozsváron. Heim András akkori galériavezető, grafikus azt kérdezte az első találkozásunkkor, hogy van-e valami óhajom a tekintetben, hogy a megnyitón ki zenéljen és hogy van-e író-költő ismerősöm, akit szívesen látnék, hogy felolvasson a műveiből. Azt válaszoltam, hogy van, Orbán János Dénes, akit akkor csak olvastam, de személyesen csak később ismertem meg. Jánosnak bejöttek a melóim, elfogadta a felkérésem, az egyik festményt meg is vásárolta ott helyben (aztán sorjában a többit is), és még abban az évben kiadott *Párbaj a Grand Hotelben* című kötete borítójára is ez került. Ez volt a kezdet, és az, hogy közelebb kerültem a kortárs erdélyi irodalomhoz, megismerkedtem az Erdélyi Híradó Kiadó, az Előretolt Helyőrség, az E-MIL és a Korunk köré csoportosuló emberekkel. Akkor kaptam Jánostól az első megbízásaimat, főleg könyvborítók tervezését és grafikai/illusztrátori munkákat. Gyümölcsözővé vált az együttműködés, és hálás lehetek azért a táptalajért, amelyet ez a közeg biztosított a legelején.

Szentes Zágón

Képzőművész, fotós, grafikus. Szilágynagyfaluban született 1976-ban. Középiskoláit a csíkszeredai Nagy István Művészeti Líceumban végezte 1990–1995 között. 1997-től a kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezői Egyetem hallgatója, 2003–2005 között a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem diákja. 2000-től az Erdélyi Híradó Könyvkiadó köteteinek állandó illusztrátora, munkáit több egyéni tárlaton láthatta a közönség.

– Azon gondolkodom, mi is lehet a pontos megnevezése annak, amit te a kötetekhez készítesz? Borító? Illusztráció? Szentes Zágón képzőművészeti alkotása, amelyet mellesleg felhasználsz a kötetek borítójának elkészítésekor? Melyik a leginkább ideillő szó szerinted?

– Homlokzat? Esszencia? Egy irány, egy vélemény, egy benyomás, egy kiemelt motívum, útmutató, a tartalom képi megfogalmazása zippelve. A legelső borítók közt gyakori volt az, hogy egy meglévő festményem került a fedőlapra, a kiadónál voltak olyan óhajok/vélemények, hogy egyik-másik munkám találna egyik-másik könyvre, és ennek nem láttam akadályát, de később megpróbáltam minél inkább igazodni a tartalomhoz, megpróbáltam egy letisztult, objektív véleményt varázsolni a borítóra.

– Ha megnézzük az általad készített borítókat, bátran mondhatjuk, hogy legalább annyira fontosak, mint maguk a szövegek. Valaki egyszer azt mondta az egyik ilyen híradós kötetéről, hogy annyira szép a borítója, ha a könyv rossz is, a borítóért már megéri megvenni. Te hogy látod, az általad készített borítók mennyire állnak meg a maguk lábán – mennyire könyvhöz kötöttek, vagy lehet őket önálló művészeti alkotásként is értelmezni? Vagy csak a címszerző nevének együtteseként működnek?

– Szerencsém van az irodalommal, vagyis azzal, hogy olyasmit kell értelmeznek, vizualizáljak, ami többnyire és jó esetben izgalmas kortárs művészeti forma (ami feltölt és motívál), nem pedig unalmas, száraz szakönyv vagy egyéb, nem túl gondolatébresztő írás. Rátapintottál a lényegre a kérdésben: megpróbálok interpretálni, átkódolni képpé az adott verset/prózát vagy az egész kötet hangulatát. Sok esetben ismerem személyesen is a Híradónál megjelent kötetek szerzőit, gyakran személyesen is találkozom velük, olykor a könyv hátlapjára is én készítem a szerző fotóját, ez mind segít a véleményalkotásban. A borítóim mindenképpen a tartalomnak vannak alárendelve, meglévő gondolatokat csomagolok, igazodom a címhez, és ha egy-egy önállóan is megáll a talpán, akkor azt mondhatjuk, hogy jól sikerült. Volt egy kiállításom a Bulgakovban a Kolozsvári Magyar Napok keretén belül 2010-ben, *Könyvborítók és iro-*

dalmi plakátok és Erdélyi magyar irodalmi portrék és helyzetképek címmel. Ez igazolja, hogy akár egy tárlat keretében is megállják a borítóim a helyüket, azóta is sok olyan borító született, amelyet el tudok képzelni valamilyen formában prezentálva.

– Egy borító/illusztráció, vagy ahogy te nevezed, homlokzat elkészítésekor melyek azok a fontosabb szempontok, amelyekhez igazodsz? Vagy csak benyomások, impressziók léteznek? Mennyire kell beleásnod magad az adott szövegbe ahhoz, hogy el tudd készíteni a borítót? Mi dönti el, hogy egy borítóra fotó, grafika vagy festmény kerül?

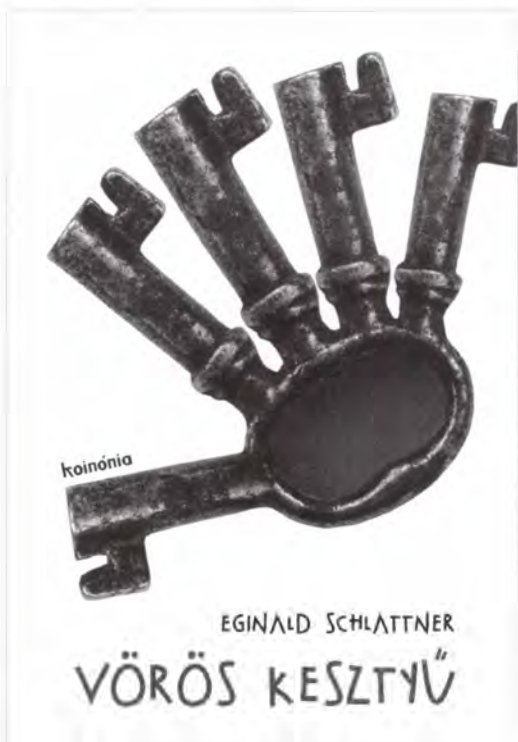
– Ha megéri s ha van elég időm, akkor beleásom magam, és ha úgy látom, megéri, akkor szakítok időt az alaposabb elolvasásra. A cím a legfontosabb szempont, Gáll Attila híradós kollégámmal nagyon jól együtt tudtunk dolgozni, ő az, aki először átválogatja a szövegeket, s ez a megrostált változat képezi az alapot. Illetve emellett még néhány reprezentatívabb művet is szokott mellékelni, a javaslatait, valamint a szerző óhajait, ezek alapján próbálok megtervezni a csomagolást.

– Egyaránt illusztrálsz verseskötetet és regényt/prózát. Van-e különbség próza- és verseskötet illusztrációja/borítója között? Mennyi beleszólása van a kötet szerzőjének ahhoz, mi kerül a címlapra?

– Igaz a mondás, hogy jó munkához idő kell (a kötet anyaga sem 5 perc alatt készült), gyakran készítek vázlatokat 10x10 centis papírcetlikre, vagy csak lejegyzek egy formát, színt, egy-egy szót, betűtípusokat keresgélek, gyűjtögetem az összetevőket, fűszereket, és hagyom a témát érlelődni, sokszor, ha teljesen egyébbel is foglalkozom, a háttérben ott motoszkál az ötlet, szemmel tartom, az agyam egy része foglalkozik vele. De vannak hirtelen született borítók is, például Dobai Bálint *Megfáztam egy tetemesen* című könyvéhez egyből beugrott egy régebbi fotóm, egy esti felvétel, egy neobarokk vagy eklektikus emeletes polgári ház frontja, az egész épület sötéthideg kék, csak egy ablak van nyitva, ahonnan sárga fény árad ki, de inkább látni kellene, hogy érezhető legyen a cím és a kép közötti kapcsolat. A jó cím fél

siker, Vass Ákos köteténél is azonnal inspiráló volt a cím: *Pulton innen, pulton túl*, de volt a kötetnek egy másik címváltozata is, azt hiszem, ez: *Csapláros a lét*. Az első címre már körvonalazódott is a terv a fejemben, beszélünk is erről, próbáltam a saját malomra hajtani a vizet, sikerrel, de azt hiszem, az eredményt nem bánja senki. Még egy borítót említenék: Eginald Schlattner *Vörös kesztyű* című könyvének borítója úgy született, hogy valahonnan került egy kicsi, kb. 2-3 centiméter hosszú, régi rozsdás kulcsocska, ebben az esetben a kulcs volt inspiráló. Készültek róla makrófotók, tudtam, hogy valamikor valamire fel fogom használni, és végül ebből alakítottam ki a kötet borítójára a vaskesztyűt.

Hogy mi kerül a borítóra, fotó, festmény vagy grafika, és hogy van-e különbség próza- és verseskötet illusztrációja/borítója között? Nincs összefüggés közöttük, össze is lehetne keverni az egészet, fotó, próza, festmény, vers, grafika, ezek mind kifejezési eszközök, a mögöttük levő tartalom a lényeg, azt kell valahogy megragadni. Valami olyan dolog kerül a borítóra, ami leginkább illusztrálja a kötetben kibontakozó eszmét, mindegy, hogy festmény, fotó vagy grafika formájában ölt testet, vagy ezek kombinációból ötvöződik egyé. Tehát gyűjtögetek, kóstolgotok, összesítek, átkódolok, és megpróbálok olyan vizuális élményt nyújtani, ami reagál és összhangban van a címmel meg a tartalommal.

– Mindenképp állíthatjuk, hogy ha valakinek, neked bizonyára van rálátásod az elmúlt majd' két évtized erdélyi – kolozsvári – irodalmára. Van kedvenc borítód? Szerződ?

– Több kedvenc szerzőm és borítóm is van, de ez nem mindig esik egybe. A fent említett három munkán kívül például Noszlopi Botond *A szórakoztatás mesterfoka* könyvének borítója az egyik kedvencem, de szeretem Bálint Tamás *Visszaút a fekete folyón* kötetének borítóját is. Vagy a Koinónia Kiadónál nemrég megjelent Magyarai Tivadarnak a *Megszokás első látásra* és Lucian Boia *A nyugat hanyatlása*

című kötete, mindkettőnek a borítóját én készítettem, s mindkettő közel áll a szívemhez. Ezeknek a könyveknek a borítói azért is érdekesek, mert füles borítók, és a fül kinyitásával teljesedik ki az illusztráció, így a könyv fellapozása/kinyitása után fokozatosan egyre több és több betekintést enged a néző/olvasó számára, nem mond el egyből mindent, és egy huncut visszakacsintással válaszol a betekintőnek. Néha a városban fellelhető graffitik is alapul szolgálnak egy-egy borítóhoz, például Serestély Zalán *Feltételes átkelés* című könyvének borítóján egy olyan graffiti látható, amelyik már fizikailag nem is létezik, mert a házat azóta lebontották.

– Találtam egy versecskét László Noémi tollából (Szentés Zágon nemzeti úrról: „Szentés Zágon nemzeti úrról szól ma az ének, / Mert ecsetét nekiszegte ő a közönség árva szívének, / S fest vala azzal zöld polipot, üde cápát, kék elefántot, / Urbálnát, vízi dinnyét, verebet és kacifántot, / És ki a festményt nézi, tőle sosem menekülhet: / Valami játékos, fura érzést benne serényen elültet”). Ezúttal egy költő készít verses illusztrációt a képzőművészről, s ezt is tekinthetjük úgy, mint a munkásságod értelmezését. Gyakran kapsz ilyen jellegű visszajelzéseket?

– Ez, azt hiszem, 2013-ban készült a Bulgakovban, Panegyrikusz-péntek volt a Kolozsvári Magyar Napokon, lehetett jelentkezni műsának vagy alanyának, s ez született belőle. Nonót is régóta ismerem, készítettem neki is néhány könyvbortót, ő is ismer engem meg a festményeimet. Írt is róluk, és tervezzük egy közös könyvet is tengertémában. De született más is, szintén a Magyar Napokon, szintén Nonó tollából, 2012-ben a Limerick-csütörtökön: „Mosolygós barátunk, Zágon, / Nem tudja: hason vagy háton / Kellene ülnie, / Élnie, halnia / Útközben az elefánton.”

– Ha már tengernél tartunk! Valamikor egy-két évvel ezelőtt készítettél egy naptárt, s az egyes hónapoknál található munkákra jól illik László Noémi leírása – az általad használt élénk színek, a figurák egy színes mesekönyvre emlékeztettek. Mennyire érzed találonak ezt a „mesei” jellegét, mi inspirál festőként?

– Igen, a *Frutti di Mare* festményorozat került kiadásra egy 2014-es falinaptár formájában. Ez a 12 db. festmény horvátországi és magyarországi alkotótáborokban készült nyáron: a tengerpart, az intenzív színek, az egzotikus szigetek, az elszállt fantázia, ezek mind rányomták a bélyegüket az ott született munkákra. Ha nem egyéb, Nonónak igaza lehet (de amúgy is elfogadok minden véleményt a munkáimról), többen is mondták, hogy jó lenne a gyerekszobába egyik-másik festményem, és azt is kérdezték sokan, hogy lesz-e 2015-ös naptár, mert hiányzik a falról, megszórták, megszerették. Amikor belevágtam, nem gondoltam, hogy ilyen sikere lesz, és jó érzés, hogy több száz lakásban lógott a falon egy éven át.

– A könyvillusztrálás, grafika, festészet mellett fotózással is foglalkozol. A fotográfia

alapvetően realista műfaj, de azáltal, hogy egy-egy különös, furcsa, adott esetben bizarr részletet emelsz ki, sajátos értelmezést adsz a valóságnak. Fotósként mi vonz elsősorban, mi ragadja meg leginkább a figyelmed?

– Nem tudom, hogy csalás-e, de ide Túros Eszter művészettörténész szavai illenek a legjobban: „Fotóival a lehető legegyszerűbb módon közöl, konkrét, jól körülhatárolható témákat/képkivágásokat választ. És bár a nagyon erőteljes, igen gyakran kontrasztokra épülő színtörténetek/események, illetve a különböző formák, tömegek, textúrák dialektikája az uralkodó képein, fotóinak intenzitása nem az érzelmeket fűti, sokkal inkább valamiféle távolságot, egzotikumot teremt, amely mindig a különösség erejével hat, legyen szó egy csiklázárfalvi vagy akár egy horvátországi szigeten készült fotográfiáról. Furcsa ellentmondás tölti meg feszültséggel képeit, és mindez nem drámai, sokkal inkább valamiféle hűvös eleganciát eredményez.”

– Dorel Găină egyszer azt mondta rólad, hogy olyan vagy, mint egy bűvár, aki leereszkedik a világba, s néha feljön, hogy levegőt vegyen, de nem lehet tudni, hogy a titkok, melyekkel találkozol, a világ mélyéről vagy felszínéről származnak-e. Te mit válaszolnál erre a kérdésre: honnan származnak?

– Dorel nagyon jól ismer engem, 1997 és 2002 között tanárom volt, és itt szépen vissza lehet kapcsolni az interjú elejére, ugyanis 2000-ben a Korunk Galériában ő nyitotta meg a kiállítást, Szántai János és a házigazda Heim András mellett. Az egyetem után is számtalanszor találkoztunk kiállítás megnyitókön, voltunk együtt fotós alkotótáborban, részt vettünk különböző művészeti megmozdulásokon, és a 2012-es egyéni fotókiállításomat is ő nyitotta meg, ami szintén a Korunk Galériában volt. Nyugodtan mondhatom, hogy ismer, és megtisztelő, ahogy fogalmaz a titkokkal kapcsolatban.

DEMETER ZSUZSA

POLLÁGH PÉTER

Apázó

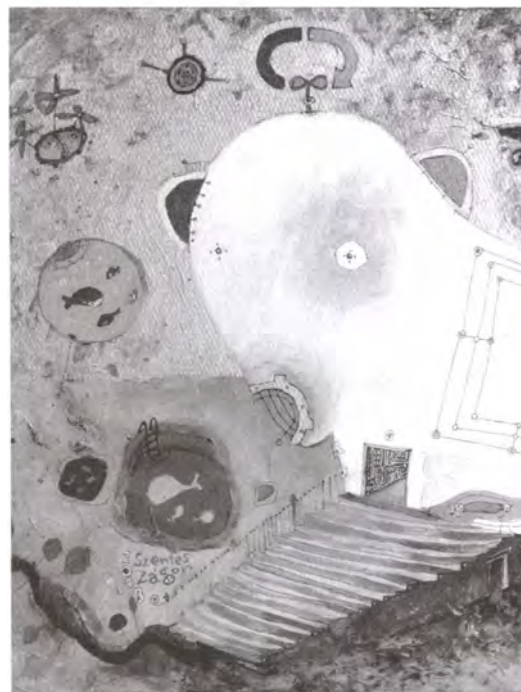
Magyarország. Magyarország.
Finoman szólva hűtlen a kezelése.
Miért nem pusztult ki, ahogy kérték?
De csitt, te lány, e földet, ezt a pályát,
hidd el: soha nem hagyja el a szépség.

Üvegviszaváltó: furcsa terem.
Hajlonganak a síkok.
Két lányom áll sorba.
Lehet, hogy ikrek.
Apa úr, így hív majd a pultos,
és én a polcok közt matatok.
Úgy emlékeztem, nagyobbak a piák.
Exkluzív bolt. Poros és nyakas
üvegek: anyamárka, márkapa.
Majd a lányok visszaváltják,
jó boltot csinálnak talán.

A múltas útnál, az apázóban várnak,
mindig ugyanabban az órában.
Úgy adnának nekem egy márkát,
ruhapróba jönne, volt darabok,
az apázóban sok a fülke,
rábeszélnek az átöltözésre,
bebújtatnak egy márkába, egy évszámba,
nevetnek egy-egy bumfordi
darabon. Szamárfület kapok.

Két lány, négy copffel, nincsenek láb alatt,
loknis kis nevetéssel lépik át apa árnyékát.
Külön a copfos szók, a lánycsoportos dolgok.
Az a kérdés, hogy megcsókolta-e.
Az igazi postás megcsókolja a levelet.
A zöld ember, a csengettyús.

Üvegviszaváltó: furcsa terem.
Él a piros, él a fehér, és él a zöld.
Éltetek. Az üvegek sohasem üresek.
Ha megtalálják a palackban a címet,
majd visszaviszik: visszaváltják,
jó boltot csinálnak talán.
Legyen úgy, mint rég volt: éneklük.
Lányvirág van hangjukon, megkapják
ezt az országot, megérdemlik.

Abszint, részlet (2013)

Délibáb-korbács

In memoriam Holló András

A csillapítók csillapítják a tengert:
ezt ígerte a doktor néni, vagy majdnem ezt.
A csillagok fehér mesze borítja már a testét.
Kedvenc éve, a 79, nem ér többé véget soha.

Sok itt a szárny. Mi van, divat lett madárnak
lenni, madárként újjászületni?
Az adagolóra mutat:
ebben vagyok, ez az én gyógy-szerelésem,
mondja és végigmatat a mosolya, lemotoz.

A csillagot, mint Haloperidolt, kapja be
a holló, ahogy átrepül a besúgók felett.

Láttam róla egy képsorozatot. Zsetfeketét.
Helyszíneltek a fejében, az összesben.
Mégfotózták a feketéjét: egy színe volt nagyon,
zsebében minden árnyalat, minden
gyulladás.

A tenger habját láttam ott a száján.
A léggömbök gyerekrablók mind:
talán erre gondolt, meg a zúzmarás,
téli fákra. Vagy egy véraláfutásra.

Depresszáns tárgyak az ágy alatt.
Arra gondolok, átlátott másokon,
mint egy kapszulán. Magán miért nem?
Mért hagyta, hogy kirúgják a mankóját,
és az aprójáért megcsinálják?
Miért értek véget a hetvenes évek?

Ma kánikula van, megolvadnak
a jegesmedvék.
Egy lázrózsát hűtőbe teszek.
Meg egy jenki dzsúszot. Neki.

Papák, mamák

Papák, mamák: egyértelmű kedvencek.
Mennyit sírtam értük, ne hagyjanak itt,
unom a fiatalokat, a savanyú falatokat.

Látom a sok ablakot, nem kell modernebb
film: ülnek a mamák az otthonkáikban.
Nézik a szelet, dúdolnak néger dallamot:
Bordó rúzs, hol szerezhethnék bordó rúzsot?
A papák meg pamacsolnak, kenik fel puha
pofájukra a fehérséget, a régen kikevert
szappankrémet, és villanó borotvakéssel
kopasztják meg, szántják föl Titokföldjét.

A nyolcvanas évek öregjei. Arról beszélnek,
ami már nincs is, mert ez a dolguk.
Rangidősek. Rangrejtők. Éthordóval járnak,
és még tudják, mit jelent a Hátország.
Papák. Mamák. Mancikák. Gyulák.
János bácsik a csatában. Levendulák.
Régivágású rózsák. Pirosposzsgás padok.
Kócos babák, kalapos katonák, a szoknya
alatt
alsószoknya, a fémfésű a farzsebből kiáll.
Tortaarcú baba bácsik. Katonás bánat
nénik.

Magázódnak. A Nagykönyvbe valók.
Csoportos szókoporsók. Halálraítélt
akcentusok.
Néhány csuklón fehér csik, órájuk volt,
de elvitte

az orosz, és még ez a legkisebb rossz,
amit tett.
Éjszaka hátborzongató órák, megszálló
vádalmok.
Szeptember végén ott vannak már a nyári
zsákban:
ha gyerekboltban árulnák, megvenném én
mindet.

Volt nevük. Nem fénymásoltak voltak.
Alig múltak 50, és már papák, mamák,
ez a normális, ennek lehet tisztelegni.
Negyvennél is kevesebb éves vagyok,
és úgy lennék már papa én is, úgy ám.

3-ban vagy 4-ben, a nyolcvanas évek
előszobájában
nem voltak márkák. Ruhabolt volt,
meg cipőbolt,
a tízemeletes harmadik, negyedik szintjén
nagy
gombok, gallérok, tizkilós télikabátok
szerteszét:
zakószabásúak, zordak, tizedmázsásak,
viseletések.

Vörös október vagy Május 1 ruhagyár.
Se festett haj, se papagájos gúnyák.
Bohócok még csak a cirkuszban voltak.

A fiatalok mindig nevetségesek,
s akkor még nem akart túlzásba
esni, nevetséges lenni szinte senki.
Életkori egyenruhákra emlékszem:
volt fiatal, középkorú és öreg ruha.
Öreg színek: barna, szürke, fekete.
Nagy néha fehér. És akkor az a fehér
minden volt, mindenén túl volt.
Igen, mindenén átütött a fehérje.

A Dédi hibái

Album, ráncos bőrbe kötve.
79 oldal. Minden évre van egy.
Néha előveszem a lefűzött,
iktatott tükröket. Megitatom őket,
ha kell. Kis csacsik. Volt kincsek.
Tele hibával. Sosem hívtam üvegest,
nem kell mindig javítani.

Belenézek, és látom azt,
amire kíváncsi vagyok, amit félek,
rengeteg fejet, filmet, szemet,
útravalót, de nem magamat.

Csak ostobák látják, keresik magukat benne.
A tükör nem metafora, hanem tárgy.
És filozófia. A legöregebb. Évai talán.
Minden a nézés szögén múlik,
és nem minden szög horzsol,
de látsz folyosót, útvesztőt, rengeteg
beragadt holmit, testemléket, szobát,
hont, évgyűrűt, alkonyt és alanyt,
vérző szférát, mutató ujjakat.
Nem is szabad mindent felsorolni.

Amire más kíváncsi, az nem látszik benne,
nevelje fel mindenki a saját tükrét.
Én felneveltem a nagymamát.
És most nevetek. Összekoccannak
az évtizedek. Nincs följebb nálam.
Nem én akartam magas lovat.
Jobb volna egy nyeretlen kétéves,
lennék fehér ló lánya, nem ember,
nem fájna.

ELEK TIBOR

Erdélyről, de kinek, minek s hogyan?

Megkésett reflexiók György Péter: Állatkert Kolozsváron – Képzelt Erdély című kötetéhez

Több mint egy évig szemeztem György Péter kötetével a könyvespolcomon, de a sürgető, önként vállalt és rendre kapott, kényszerű feladataim sokáig megakadályozták, hogy el is olvassam (néha azért bele-belelapoztam). Pedig a több évtizedes érdeklődésem és az aktuális élethelyzeteim következtében, már a megjelenéséről értesülve, úgy éreztem, hogy mostanában kevés érdekesebb, izgalmasabb témájú, illetve tartalmú könyv lehet számomra a *Képzelt Erdély*nél. Erről részben meg is bizonyosodtam, amikor aztán végre sikerült egészében, elejétől végig elolvasnom, különböző okok miatt (alább talán majd kiderülnek) mégsem gondoltam, hogy írnom kellene róla. A kolozsvári *Helikon* szerkesztője kitartó, szelíd erőszakának azért engedek végül mégis, mert tagadhatatlanul érintve érzem magam azóta is. Meg sem kísérek azonban módszeres, alapos és szakzerű kritikát írni a könyvről (jóllehet még egyszer elolvastam), véleményemet megpróbálom a kezemre egyre inkább álló, esszéisztikus formában előadni. Ezúttal talán azért is, mert a mű maga is leginkább erre kínál lehetőséget.

György Péter könyve egymáshoz hol lazábban, hol szervezesebben kapcsolódó 16 esszé sorozata, közel 450 oldalon keresztül. A szerző, megfogalmazott szándéka szerint, ebben a könyvében egy hosszú évek óta zajló, a közelmúltban felgyorsult folyamatot követ nyomon: „a monokulturális, xenofób, történeti kultúrfölény, a nagyhatalmi álmokat idéző, retorikája által létező jobboldali radikalizmus és restauratív emlékezetpolitika, a neotradicionalizmus uralkodóvá válását.” (20.) Melynek következtében „kialakult az a százvezrek, majd milliók számára érvényes, értelmezhető és elfogadott kulturális tér, mentális térkép, tehát a Trianon kulturális-szimbolikus restitúcióját ígérő, a Székelyfölddel határos virtuális Nagy-Magyarország.” (20.) A kötet előszava és négy záró esszéje járja körül konkrétan ezt a folyamatot, illetve annak elmúlt évtizedekbeli felgyorsulását, és teremti meg azt az ideologikus-politikus értelmezési, fogalmi hálót, amelyben a Trianon-mítosz használatátörténetében a 2010-es Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény és a 2012-ben elfogadott Alaptörvény olyan fordulópontként csúcsosodik ki, amely egyrészt az 1989 utáni „radikális nemzeti politika” következménye, másrészt további „metamorfózisok” kiváltója. S amelyek eredményeként „az igazi Erdély” (393.) helyén egy „képzelt

Erdély” teremtődött, „Erdély, de különösen a Székelyföld, új politikai kontextusba került, jelentésváltozások során ment át” (383.), „autentikus hazává” (387.) neveztetett ki, „a nyomasztó kortárs Magyarország ellenében a szenvedéstől megtisztult megváltás földjévé, a magyar jövő laboratóriumává” (388.) vált stb. A szerző, természetesen, kritikusan és elutasítóan kezeli ezt a folyamatot és jelenséget, mert igen veszélyesnek látja, mivel „teljes kulturális és történeti amnéziával jár együtt” (34.), s „ha a mitikus vízió győz a történelem felett, az kérlelhetetlenül átrajzolja Magyarországot önképét is” – olvashatjuk a kötet hátsó borítóján. Ezért is, nyilván, a teljes amnéziát elkerülendő, próbálja a keretessék közötti írásokban Trianon előzményeit, a Kommün időszakát, a Trianonra való húsz-harmincas évekbeli magyarországi válaszreakciók egy részét (a főként a *Vérző Magyarország* kötet, Kosztolányi és Karinthy-művek elemzésével) és az 1945 utáni magyarországi, de főként erdélyi Erdély-kép egy részét, az erdélyiséghez, illetve a kisebbségi problematikához viszonyuló írói magatartások egy részét (Szabédi László, Bretter György, Szilágyi Domokos sorsát) bemutatni.

György Péter a kortárs magyar közélet egyik legvirtuózabb gondolkodója és írója, véleményformálója, aki számos jeles művet tett már le az asztalra az elmúlt években. Könyve közírói teljesítményként ezúttal is figyelemre méltó – de vitatható értékű. Imponáló a szerző széles körű, szerteágazó kortörténeti, kultusztörténeti, emlékmű-történeti, kultúraantropológiai, építészeti, politológiai, irodalomtörténeti, kortárs irodalmi stb. ismeretanyaga, a mindezekből táplálkozó, fent vázolt, nagy ívű gondolati konstrukciója, számtalan továbbgondolásra ösztönző felismerése, igazsága, miként az olvasmányos előadásmódja, többnyire közérthető, nyelvi megfogalmazásaiban időnként kifejezetten brillírozó, szórakoztató stílusa is. Például amikor a trianoni területvesztések utáni Pilis földrajzi, illetve mentális térképének radikális átváltozását, illetve Dobogókőnek a kortárs politikai okkultizmusban játszott szerepét (mint aminek a „mítosza egyes pontokon azonos az autentikus magyarság érintetlen területeként megjelenített Székelyföld átírásának, újraértelmezésének aktuális programjával” – 52.) mutatja be: „Megváltásra, bizonyosságra váró mélységesen tudatlan és izgatott hibbantak, eszelős csalódottak hajolnak

a térkép fölé, hogy azon észrevegyék, meglássák, majd bejárják s megjelöljék a megrendíthetetlen ősi és igaz tudás félreismerhetetlen jeleit” (48.), vagy amikor a 90-es évek közepén indult erdélyi írónemzedék bizonyos törekvéseit jellemzi: „Ami engem illet, én egyszerűen túlkoros, rosszkedvű kamaszgyerekek bizonykodásának látom az Előretolt Helyőrség erekciókultuszát, s különösen infantilisnek a szinte kizárólagosan tematizált fellációmániát, illetve provinciálisnak a nők kielégülése iránti vak közönyét. Ha szerep, ha őszinte beszéd, de mindez végtelenül nevetséges” (413.).

Ugyanakkor ez az egész gondolati konstrukció, ez az egész riasztó építmény igen ingatag, mert számos elem könnyen kihúzható és számos megfogalmazása nemcsak vitatható, megkérdőjelezhető, de egymással is ellentmondásokba kerülő, többek között a nyilvánvaló túlzások miatt (csak a már idézettek: „uralkodóvá válását”, „százvezrek, majd milliók számára érvényes”, „teljes amnéziával jár együtt”). György Péter létező, de talán mégsem teljes körű és mindenre, mindenkire kiterjedő jelenségeket fokozatosan, talán ön maga számára sem észrevehetően, szétterít, túldimenzionál (nyilván a konstrukciója megépítése érdekében), már-már mitizál (a mítoszrombolás szellemében). Könyve kezdetén például még a radikális jobboldali ideológia törekvéseiről be-

>>>>> folytatás a 6. oldalon

>>>> folytatás az 5. oldalról

szél, de mindjárt az előszóból kiderül, az utolsó fejezetek pedig szinte másról sem szólnak, hogy a „képzelt Erdély” jelen-ség együttese végeredményben az éppen regnáló kormányzati politika eredménye (miközben korábbi szövegeiben számtalan, évtizedekkel korábbi példákat, adalékokat említett, amelyekből az legalább annyira építkezhetett). Előbb azt írja, hogy a 2010-es Nemzeti Összetartozásról szóló „törvény létrehozóinak szándéka szerint, a mai magyar társadalom egységes és historikus nemzeti traumaközösségként létezik” (355.), de a kötet végére érve már e traumaközösség részének tekinti magát (is), sőt a mai magyarokat általában. Értem én, hogy a kétharmados többséggel hatalomra került kormányzat nemzetpolitikájának és emlékezetpolitikájának kritikusaként fogalmazza mindezt, de mi a bizonyíték arra, hogy a törvény létrehozóinak valóban ez volt a szándéka, vagy arra, hogy mi, magyarok, mindannyian annak a virtuális traumaközösségnek a tagjai lennénk, amelynek a lezárásáért hadakozik? György Péter gyakran tetszetős állításai (amelyekből a konstrukciója is épül) gyakran tűnnek légből kapottaknak, mert hiányzik mögülük az argumentáció. Csak két beszédes példa: az említett törvény (az államhatárok feletti összetartozásról szóló) szövegének idézése után kijelenti (de semmivel nem támasztja alá, miért is gondolja úgy), hogy „a törvény a (létrehozandó) nemzeti közösség alapjaként az 1920-as hátrásváltozások előtti, idealizált állapotból indul ki. A fenti mondat nem kíván tudomást venni sem a dualizmus valóságáról, sem a majd száz év alatt történtekről.” (338.) Szintén az említett törvény és az Alaptörvény előzményei kapcsán fogalmazza meg: „Az 1989. október 23-a óta érvényes felelősségvállalás a vélt kulturális nemzet – amúgy üres – egységét jelenítette meg...” (350.) Nehéz az ilyen alapokon nyugvó konstrukcióval olyan olvasóknak mit kezdeni, akik számára a kulturális nemzet nem vélt, hanem létező valóság, s akik számára az egysége nem üres, mert éppen a nyelv és a történelmi, irodalmi, kulturális tradíciók olyan minimális közössége telíti, amely a nemzet minden tagja számára ismert, elfogadott és érvényes létező. De nem is igazán világos, hogy kinek írta könyvét a szerző és az ideológiai-politikai kritikán túl mi célból. Nem szívesen tételezem fel róla, hogy a nemzeti összetartozás felemelő élményét nem ismeri, nem élte át az elmúlt évtizedekben, de az esszéket azt a látszatot keltik, mintha a nemzeti összetartozás valóságos élményének rendszer-változás körüli, utáni felerősödésével, egyéni és közösségi, spontán és szervezett szép példáival, józan nemzeti öntudattal és reális Erdély-képpel nem is találkozott volna, csak a könyvében emlegetett otrombaságokkal.

Életterek III. (2014)

A jobboldali, nemzeti radikalizmus ideológiájának és főként retorikájának térnyerése az elmúlt években valóban megtörtént, de korántsem vált uralkodóvá sem a magyar politikában, sem a magyar társadalomban. S bár sajnálatosan létező körülmény, hogy a szélsőjobb irányból esetenként van átjárás a jobbközép kormányzat egyes személyiségei, egyes lépései felé, de a kettőnek az összemosása mégiscsak inkorrekt eljárás egy felelős gondolkodó részéről. Az is igaz, hogy a nemzeti vajákosok, a Trianon-bohócok (és kereskedők), az Erdély-mitomániákusok és társaik létező alakjai a magyarországi világnak, sőt, a hasonmásaik Erdélyben is fel-felbukkannak már, György Péter gyilkos iróniája velük szemben teljességgel indokolt, de azt a látszatot kelteni, mintha rajtuk kívül normálisan már senki nem tudna viszonyulni ezekhez a kérdésekhez, mégiscsak drabális túlzás.

A szerző maga is tisztában van azal, hogy egy általa tételezett, az államszocializmus korában és az elmúlt évtizedekben, években kiteljesedett „teljes kulturális és történelmi amnézia” rekonstrukciója számos embert követelő munka („nagyobb léptékű kultúrtörténelmi leírás” – 34.) kellene legyen – a saját könyvét csupán egyetlen szerény lépésnek tekinti a határon. Ráadásul, vélhetően, számos tudomány, illetve művészeti ág területéről kellene érkezniük ezeknek a munkásoknak,

épp ezért őrajta kár lenne számon kérni, hogy mi mindennel nem foglalkozik a néprajztól a képzőművészeteken át a színházig például, főként, hogy így is annyi más területről származó információt próbál szintetizálni. Azt viszont már számon lehet kérni, hogy ezt igen szelektíven teszi, az igen gazdag szaktudományos (történelmi, szociológiai, irodalmi) kutatási eredményekből, felismerésekből, illetve szépirodalmi törekvésekből számára csak azok szolgálnak hivatkozási pontokként, amelyeket fel tud használni a maga gondolati konstrukciójának építéséhez, az általa tételezett Trianon-trauma és képzelt Erdély-kép („populáris Erdély-tévely” – 304.) megrajzolásához, s az ezekkel kapcsolatos ideológiai, politikai üzenetének megfogalmazásához – miközben vállaltan Trianonnak és Erdélynek jórészt a szövegekben való megképződését vizsgálja. Így lesz aztán problematikus, minimum hiányos, ha nem féloldalas például nemcsak a Trianon-elemzés, de a hozzá való irodalmi viszony elemzése is (az erdélyiek viszonyulásáról például sajátos módon egy szót sem ejt), nem is beszélve a második világháború utáni erdélyi irodalomról, annak a kisebbségi problematikához különbözőképpen viszonyuló szereplőiről mutatott sokszorosán hiányos, pontatlan, torz képéről. A következtetlenségeknek, az esetlegességeknek, a szerzői szubjektivizmusnak

és önkénynek erre a szintjére már az sem magyarázat, hogy nem szaktudományos munkát, hanem esszéorozatot olvasunk. A pontatlanságok, elírások, nyilvánvaló csúsztatások, sőt hamis állítások sem menthetők azzal, hogy kicsire nem adott a szerző, a pontosságánál fontosabb volt számára a gondolati frissesség, a kifejezésmód intenzitása, a mondanivalója lényegének átadása. A kötet viszonylag gazdag recepciójában számos „hiba” korrigálása megtörtént már, de a *Képzelt Erdély* utóéletét leginkább Pomogáts Béla szintén egy személyes és szintén nagyigényű vállalásának, a Trianon utáni erdélyi magyar irodalom történeti szintézisének (*Magyar irodalom Erdélyben I-VI.*) fogadtatásához tudnám leginkább hasonlítani: a maga szakterületének ahány tudósa, szakembere nyilvánít róla, egyébként a vállalkozás grandiózusságát és jelentőségét elismerő véleményt, annyi újabb probléma- és konkrét hibajegyzék (miközben többnyire a György Péter személyével és munkásságával szimpatizáló szerzők szólaltak meg eddig), amelyek között ráadásul alig van átfedés, s amelyek arról tanúskodnak, hogy a kötet igen-igen alapos kritikával, korrekcióval kezelhető csak. Nem csupán egy retorikus túlzás lehetett az Bárdi Nándor történész részéről, amikor egy nyilvános vitában úgy foglalt állást: „Felállhatnék és elmondhatnám egy 26 oldalas hibajegyzékben, hogy mi a baj ezzel a könyvvel.” Én is úgy gondolom, hogy nem egy kritikában, de egy egész korrekciós- és vitakönyvben lehetne csak igazán elmondani azt. De mi értelme lenne?

Ha mégis elkészülne, abban a könyvben az afféle (másoknál még nem olvasott) apróságoknak is helyet kellene kapniuk, mint például, hogy a „heliko-

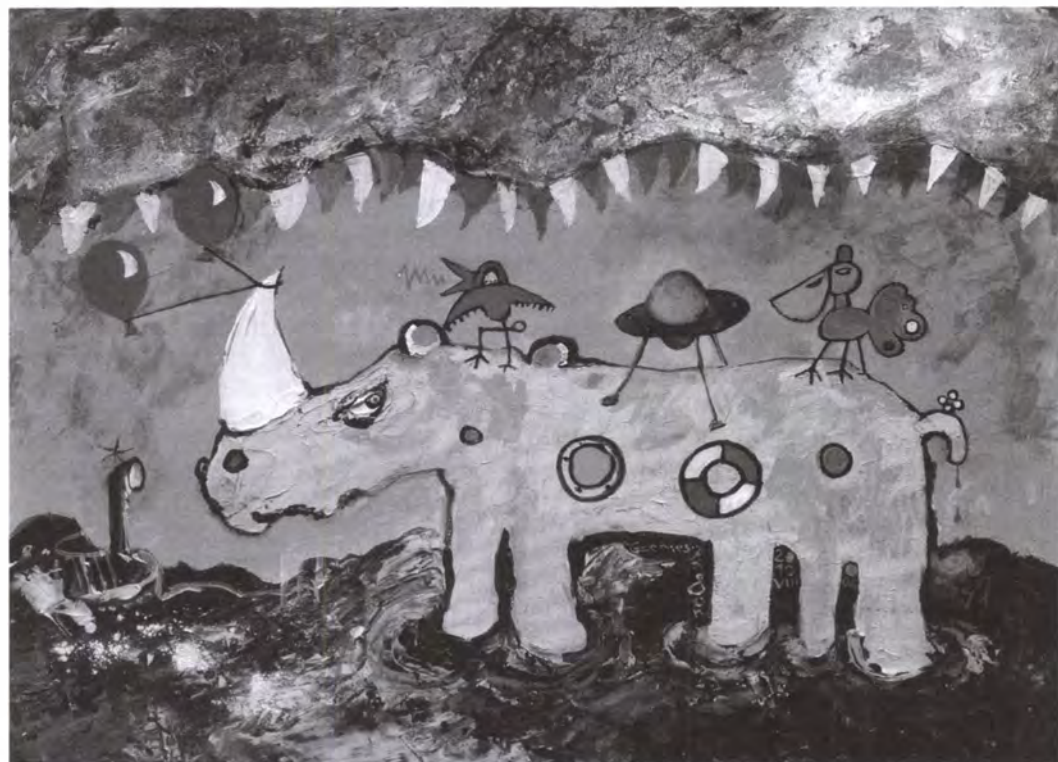
ni triászának” nem Remenyik Zsigmond (32.), hanem Reményik Sándor volt a tagja, vagy hogy Deák Tamás Sükösd Mihály által plagizált művének nem *Honfoglalás* (218.), hanem *A hadgyakorlat* volt a címe, s hogy Szilágyi Domokos öngyilkossága helyszínének neve nem Kányafa (327.), hanem Kányafő, miként az olyan összetettebb kérdéseknek is, amelyek közül csak néhányat tudok itt már felvillantani.

Az erdélyi Deák Tamás és a vajdasági Gion Nándor története például sokféle interpretációra alkalmas lehet, de arra legkevésbé, amire György Péter próbálja felhasználni, annak szemléltetésére, hogy a Kádár-korszakban a budapesti politikai és kulturális elitnek szüksége volt a szülőföldjén kitartó, „ama bizonyos megtartó autentikus létet megjelenítő” (218.) kisebbségi magyar írókra. Gion Nándort ráadásul a *Véres Patkányirtás idomított görénnyel* című, 1971-es naplója miatt nem tiltották ki hosszabb időre Magyarországról (esetleg egy évre), és nem igaz, hogy a mű „igen-csak szomorúan befolyásolta egész élet-történetét, irodalmi karrierjét.” (221.) Ugyanakkor Gion maga is gyöngye, felületes, ostobaságokat tartalmazó munkájának tartotta később, ezért is nem jelentette meg életében. (Állítom mindezt Gion Nándor műveinek egyik monográfusaként.)

Ha jól értem, György Péter azért emeli ki Szabédi László, Bretter György és Szilágyi Domokos sorsát, mert példamutatónak tartja munkásságukat az 1989 előtti kisebbségi lét kulturális ön-reflexiója, transzszilvanizmus-kritikája szempontjából. Ez sem olyan egyszerű képlet azonban, miként azt a szerző interpretálja, de semmiképpen nem következik belőle az írói teljesítményük, jelentőségük mérhetetlen megemelé-

se. Az például, hogy Szabédi „poétikája maig érvényes versbeszéd” lenne, s „lírása igazi kihívást jelenthet például Szabó Lőrinc híveinek” (246.), vagy hogy Szilágyi Domokos „vitathatatlanul kulturális hőrosz volt.” (305.) Hát, nem, sajnos vagy nem sajnos, egyik állítás sem helytálló. S főként nem kellene, hogy következzen a fentiekből más írók teljesítményének, például a Sütő Andrásénak a teljes anulálása. Az még érthető, hogy az 1970 előtti írói és politikusi szerepvállalásáról nincs egy jó szava sem György Péternek, de hogy a későbbiekéről sincs, az már kevésbé. Még kevésbé az, hogy az életműben fordulatot jelentő vallomások, szociografikus esszéregényről egy szinte minden elemében hamis mozzanatokat tartalmazó, s végeredményben a mű valóságos ismeretének hiányáról árulkodó megállapítást tesz: „Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című, 1970-ben megjelent naplójegyzeteinek példátlan sikertörténete nyilvánvalóan előre láthatatlan volt, hiszen az eddigi életművet ismerők, követők számára nem tért el radikálisan a korábbi művektől. Abszurd vagy sem, a tradicionális falu szocialista átalakításának szükségszerűségét egyetlen pillanatra soha kétségbe nem vonó Sütő dokumentum-naplója a magyarországi olvasótábor számára a »balladás Erdélyt« idézte fel, s a honi kritika és olvasóközönség egyetlen pillanatra sem olvasta ki a szövegből a változás szükségességét, ellenben az adott pillanatban boldogan olvasta bele a székely falu mítoszát.” Valóban „nem tért el radikálisan”?; „valóban »egyetlen pillanatra soha kétségbe nem vonó«?; valóban csupán »dokumentum-napló«?; valóban a »balladás Erdélyt« idézte volna fel?; a honi olvasó valóban »egyetlen pillanatra sem olvasta ki a változás szükségességét«?; valóban a »székely falu mítoszát« olvasta bele a mezősegi sórvány sorsába?

Ha jól értem György Péter szavait, gondolatmenetét, akkor Bretter György szerepét azért is emeli ki a korból (s talán az *Éneklő Borz* elnevezésű irodalmi csoportosulást is később), mert szövegei(k) azzal szembesítenek, hogy a kisebbségi sors diktálta etikai kényszerhelyzet, a szolidaritás kényszere lehetetlenné teszi az individualitás megélését és az esztétikai szabadságot. S mintha egész kötetével szeretne a szerző valami efféle tanulságot közvetíteni. Ez azonban Bretter munkásságának is csak egyfajta, jellegzetesen túlzó, szélsőséges olvasata, abból akár a kettő összeegyeztethetőségének példája is kiolvasható, mint ahogy olyan kortárs alkotók művészetéből is, mint a Kányádi Sándoré, Székely Jánosé, Szilágyi Istváné, Markó Béláé, Kovács András Ferencé, hogy csak az ismertebbek közül említssek néhányat.

Szimbiózis (2010)

KISS ERNŐ CSONGOR

A több-ség traumája

A képzelt Erdélybe utazni ma könnyűszerrel lehetséges, de a valóságos ország-részbe az idő múlásával, úgy látszik, egyre nehezebb lesz megérkezni. 1920 után a kényszerű békeszerződés okozta antropológiai változás és az amiatti fájdalom, 1940-45 között a katonai teljesítménynek vélt rekonkvizta macho-mámora, '45 után pedig a kommunista testvériségben feloldódó nemzeti történelmek amnéziája, a paranoid hatalmi emlékezetpolitika tette lehetetlenné – emiatt is válhatott a '70-80-as években a marginális, de egyre gyakoribb Erdély-járás azonnali politikai-ellenzéki manifesztóvá. György Péter könyve az itt röviden vázolt közel száz év politika- és kultúrtörténetének elemzése révén próbál választ találni arra, hogy a rendszerváltás utáni Magyarországról nézve miért nehéz mára már nem fizikai, hanem gondolati értelemben a határon túlra jutni. Az *Állatkert Kolozsváron* azt vizsgálja, hogy a történelmi tudat hiányával és jobboldali radikalizmussal járó neotradicionalizmus és helyreállító emlékezetpolitika hogyan építi fel az imaginárius Erdélyt a hozzá kapcsolódó emlékezetpolitikai álgesztusokkal együtt, és hogyan teszi azt egy egykultúrájú közeg számára a politikai közösségteremtés garanciájává.

A virtuális Erdély és Székelyföld zárványként való működésének egyik oka a megszűnt(etett) történelmi tudatban keresendő. A történelmi keret és összefüggések szétverése az áltörténelem ideológiai klisékből épült kirakásának kedvez – a történelmi helyett a mitikus gondolkodásnak, ami viszont a frusztrált jelenkori társadalom retroaktív fantáziájának nyit meg korlátlan virtuális és nyelvi terepet. A lassan divatként működő Erdély- és Nagy-Magyarország-mánia mindenki számára azonnal elérhető identitás lett, matricákkal, rituális gesztusokkal, reflektálatlanul használt, bennfoglaló vagy éppen kirekesztő jelmondatokkal könnyen berendezhető és otthonossá tehető virtuális „haza”.

A történetiségre fittyet hányó, tények és kreálmányok között portyázó retroaktív emlékezetpolitika szükségszerű velejárója ugyanakkor a reprezentatív szelekció. Ennek esik áldozatul történelmi „bukásaink” (1526, 1711, 1849, 1920, 1945 stb.) historiográfiája, valaha volt nagyhatalmi ambícióink, s nem utolsósorban az elszakított területek fetisizált képe – köztük Székelyföld és Erdély.

A könyv politikai közösséget és történelmi tudatot érintő diskurzusa világossá teszi: a képzelt Erdély úgy képes a bérelt haza, a saját politikai közösség hiányában öntudatot biztosító képződmény lenni, hogy közben zavartalanul megvan a térség és saját történelme nélkül is, rácáfolva arra a történettudományi konszenzusra, miszerint a történelmi emlékezet fölötti uralom meghatározza egy

Cet (2011)

társadalom önképét és öntudatát. Ez a gondolati fősodor mindegyre előbukkan, hogy végül a kötet záró mondatában politikai szentenciát fogalmazzon meg: „A virtuális traumaközösség lezárása feltétele a modern politikai közösség retitúciójának” (442.).

Kortárs viszonylatok között maradvá az azonban szembekerülünk egyfajta emlékezetpolitikai úttévesztéssel. '89 előtt a marxista történelemtudomány a lineáris idő és teleologikus történelem célegyenesébe írta bele magát, a diktatorikus hatalom a kifeszített idő mentén értelmezett történelmi fordulópontokat fennállásának önlegitimációjára használta fel (lásd az 1919-es vs. 1956-os forradalmak emlékezetének juttatott eltérő szerep a regnáló hatalom kontinuitásának igazolására a Kádár-korszakban), kollektív amnéziára ítélve minden más *alapító történelmi eseményt*. Ahelyett, hogy az ennek szolgálatába helyezett kincstári irodalom, képzőművészet, építészet maradványait fejtenék fel, olvashatóvá tennék jellegtelen közttereink és kizárólag aszimmetrikus ellenfogalmakban láttatott történelmünk rétegeit, az elnémitott korszak emlékezetkultúráját tologatjuk magunk előtt, továbbra is értelmezés nélkül hagyva 20. századi történelmünk alapító eseményeit, akár Trianonról, akár a holokausztról legyen szó. Ez a tétlenség ugyanakkor New Age-vallásosságra hajazó obskurus, szinkretista zagyvaságokban, pseudo-politikai identitásokban bosszulja meg magát. Nagyobb távlatban mindez nemcsak a kortárs magyar társadalom esztétikai és emlékezeti zárványa lesz, hanem kirekesztést és ideológiai gyarmatosítást célzó (párt)politikai tényező is.

A már említett traumaközösség megalapítását György Péter a 2010-ben elfogadott Nemzeti Összetartozásról szóló törvény, illetve a 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény értelmében kialakult állami emlékezetpolitikai konszenzusban látja, amellyel Trianon a köztársaság új időszámításának nullpontjává,

az állampolgári identitás részévé vált. Az alkotmány és a törvényerőre emelt nemzeti összetartozás gondolata úgy hajtának végre szimbolikus jóvátételt (a Magyarországon kívül élő magyarok felé), s a jobboldali radikalizmus különböző szövődményeiben úgy próbálják kétségbeesetten restaurálni a magyar nemzet virtuális egységét, hogy közben nemcsak a Rákosi- és Kádár-rendszer kétségtelesen nehezen jóvátehető, tiltó és paranoid emlékezetpolitikájának hatásait hagyják figyelmen kívül, hanem a környező országokban szintén regnált diktatúrák történetét, az ott élő magyarok politikai, gazdasági, kulturális, demográfiai stb. átalakulását is, azaz a Magyarországon belül és kívül ismert közelmúltbeli történelmet és valóságos jelent.

A Trianon emlékezetében konszenzus nélkül használt történelmi idővel együtt a virtuálisan feltérképezett, folyamatos átrajzolás alatt álló tér képzete is a szerző által Trianon-kronotoposznak nevezett alakzat összetevőjévé lett. Egy mentális térkép, földrajzi (ország)test – irodalomban (lásd: *Szózat*) és képzőművészetben is rögzített – konzisztenciája által garantált identitás megépítéséről van szó. Így Trianon részben a (magyar) identitással és a politikátörténetben akkorra már kidolgozott nemzetkarakterológiával virtuálisan azonos térkép szétszakadásaként is elbeszélhető. Ez magyaráz minden retroaktív és restauráló emlékezeti mozzanatot Wass Albert *Adjátok vissza a hegyeimet!* regénycímétől, a nosztalgikus trianoni autómaticákon és polókon keresztül, a Nagy-Magyarország térképet virtuálisan bebarangoló és újraegyesítő nemzeti rockig. Az Erdély-bóvli, székelykapuk, és a Kárpátok kanyarulatában fekvő magyarság-éden, azaz Székelyföld fetisizált tárgyai pedig csupán csak a mentális térkép újraegyesítésének másodlagos kellékei.

„Midőn uniót akartunk, nem akartunk unificáltatást” – idézi a szerző Kemény Zsigmond 1865-ös cikkét, sok más példa

mellett történeti perspektívát adva a több, mint másfél százada az osztatlanságban is másságát megtartó regionális ellenzé-
kiségek, vagy mondhatni ózdkodásnak, ami a Monarchia centrális és marginális erőinek viszonyát ez utóbbi felől jellemezte. Hogy a virtuális vagy más (politikai) keretekben elgondolt unió ellenére miért nem kívánunk ma sem unifikálást, annak az *Állatkert Kolozsváron* is felmutatja lehetséges magyarázatait. Székelyföld, a keleti díszmagyar tartomány egyrészt a kisebbségi magyarság hagyományától való menekülés/megszabadulás szimulákrumaként működik a jobboldali politikai diskurzusban. György Péter Bárdi Nándor *Tény és való* című könyve nyomán is megfogalmazott belátása szerint ugyanis „a mindenkor kisebbségpolitika akarva-akaratlanul a »többségi nemzet« kicsinyített tükörképének felel meg: amelyben tehát élesen látszik mindaz, amit amúgy önmagunkkal teszünk.” (349.) A vágyott magyar valóság határon túli (újra)építése és kihelyezése – fetiszizált Erdély- és Székelyföld-képpel, „brikolázs-történelemmel” és törvénybe foglalt összetartozással – nem más, mint a virtuális nagy magyar újraegyesülés előjátéka. A belföldi politikai vágyak határon túli kirendeltsége. Ebben a virtuális és eszmei gyarmatosításban Székelyföld a szerző szerint feltételezett homogenitása miatt válhatott a többség traumájának remélt feloldásává. Egy ma Magyarországon szinte uralkodónak nevezhető nézőpontból Székelyföldön egy nyelvben és magyar nemzeti identitásában osztatlan, autentikus, esszencialista politikai közösség éli életét. Ártándtól Korondig minden más csak múlt és néma tartomány.

A könyv több fejezete is Trianon nosztalgikus emlékezetének irodalmi, muzeológiai, építészeti, képzőművészeti hagyományát elemzi. A Kosztolányi szerkesztette *Vérző Magyarország* antológiában (1920) – ahol egyébként elsőként rögzülnek „Csonka-Magyarország” és a Trianon miatti (fantom)fájdalom képzetei –, a dobogókői pseudo-kultikus helyekben és a számolatlan Trianon-emlékműben átfogóan érvényesülni látszik a kompenzatív emlékezet, a funkcionális giccs és a helyreállító nosztalgia.

Ez a tárgyi környezet, a Trianon-giccs évtizedes jelenléte magyarázza, hogy az imaginárius Erdély mentális és tárgyi rekvizitumai miért jöhettek létre ilyen könnyen. Fontos látni, hogy a mediális fordulat az emlékezetgyakorlatokban kulturális tökekváltást is jelentett egyben. Az írásos kultúrán túl létező emlékezetpolitika mediális kihívása ma az, hogy konszenzuális nemzeti kultúrát megjelenítő populáris kultúra helyett a nemzeti radikális politika és a szinkretista mitológia szélsőségei adtak. A medialitás kérdését a könyv a változatosan beemelt témák mindegyikében igyekszik felvillantani, s mint sok más szálat, az utolsó fejezetben ezt is előre-látó gondolattal számolja fel: felő, hogy konzervatív közegben a kielégítetlen helyreállító nosztalgia, az ennek mentén formálódó identitás és esztétikai mérce kulturális normákká válnak.

A könyv második részét három költői, politikai, filozófiai életmű elemzése foglalja le, elsőként Szabédi Lászlóé, akinek György Péter a könyvét ajánlta. Visszás esztétikai és politikai eszmerendszerét azzal a nem titkolt empátiával és rajongással vázolja, amely nem egyedülálló módon az erdélyi szerzők méltatása során a szerzőt kategorikus és átgondolatlan kijelentésekre ragadtatja. Szabédi „sorsvállalását” és „etikai és esztétikai értelemben” kötött kompromisszumait a szerző az önállóság feladásában, „a magyar kultúra melletti radikálisan evidens elkötelezettség”-ben látja – Szabédi életének totalitását rezignánsan felmagasztalva (a vonatkozó fejezet címe: *Szabédi László: ötvenkét év magány*). György Péter mélymerítésű, tekintélyes mennyiségű bibliográfiát, általa leginkább kultúrdokumentumoknak tekintett irodalmi szöveget, képzőművészeti alkotást és alkotói életművet elemző munkája segít összefoglalóan és más megközelítésben látni a kortárs magyar társadalom Erdélyre is kivetített traumáit, Erdély rendszerváltás előtti történetét, ám a beidézett személyek karakterét és megítélését a szerző mindegyre egy nem létező erdélyi konszenzusba próbálja beleágyazni. Szabédiról írja, egy vélhetően a Bolyai Egyetem egykori tanárának ismeretlenségéből kiinduló up-

date-jellemzésben, hogy „olyan emberről van szó, akinek bátor élete ma is mitikus példa Erdélyben, akinek kultuszát gondosan ápolják Kolozsváron...” (229.) A hatalmi struktúra által valóban nem kompromittált bodori életművet ugyanakkor épp csak érintőlegesen elemzi, annak esztétikai-politikai erényét – bár e kettőt György Péter igyekszik szabadság és közösségi szolidaritás általa vélt antagonizmusa miatt egymástól távolinak hinni – az „ideológiai azonosíthatatlanság”-ban látja. Szilágyi Domokos életének érzékeny megközelítéséből sem kellene következniük azoknak az egymásnak ellentmondó soroknak, amelyek jobbra György Péter erdélyi „sorsok” szintézisére/felmutatására irányuló jóhiszemű erőfeszítésére utalnak. „(...) egy olyan szereplő, mint Szilágyi, nem egyszerűen egy marginális alkoholista volt, mint Hajnóczyval történt. Vitathatatlanul kulturális herosz volt” (305.) – írja Sziszről, annak érzékeltetésére, hogy Erdélyben a különböző médiák hiányában az írott kultúra monolit szerkezetében az íróból, legyen bár alkoholista, a közösség könnyen hőst teremtett. Ugyanakkor a Hajnóczyval szemben méltatlan megjegyzés – amelyre láthatóan mindössze azért volt szükség, hogy az Erdélyen kívüli olvasók számára egy beazonosítható, de életpályájában, írásművészetében amúgy rokoníthatatlan alkoholista író említésen – azt mutatja, hogy mennyire nehéz Szilágyi széttöredezett életéről dichotómiák nélkül gondolkodni. Hogy Szilágyi Domokos valójában hogyan lehetett (volna?) kulturális herosz, azt az a közös ok magyarázza leginkább, amiért 2008 után sokak szemében olyan nagyot bukott. Az 1986-os *A költő életei* Szilágyi-emlékkönyv *A költő régi és új életei* című, képektől megcsupaszított, újragondolt változata a képrombolás gesztusában mondhatni az erdélyi nyilvánosság bosszúját is magában hordozta. Szisz emlékezete megcsönkítésének dühödt, de kérdő gesztusa az utókor csalódottságát jelenti: Miért kellett róla (is) kiderülnie? Miért képtelenség, hogy ne maradjon egy rendíthetetlen hősrünk se a kommunizmus évtizedeiből? E kérdések naivitásának nem belátása meglepő kortársai és mai értelmezői részéről, akik Szilágyival együtt nem hittek/hisznek a transzszilvanizmus kizárólagosságot deklaráló ethoszában, mely az esztétika bérbeadását is megengedte. Kritikusai a szenvedés-ideológia erdélyi szellemiségben betöltött szerepében épp azt látták, hogy a kisebbségi közösséggel vállalt szolidaritás és az egyéni szabadság összeegyeztethetlenségét kényszerű gondolati-cselekvési pályaként szabta meg. Szilágyi Domokos költészete és élete a diktatúrában ennek a kettősségnek a valódi abszurditását mutatta meg. Azok, akik a fejére olvasák bűneit, nem veszik észre, hogy azt a dichotomikus gondolkodásmódot hagyják jóvá, egy olyan determinált sors be nem teljesítését kérik számon, amely épp a transzszilvanizmus évtizedekig fennálló kulturális monopóliuma miatt lett egyedüli érvényű erkölcsi és esztétikai modell.

György Péter: *Állatkert Kolozsváron – Képzelt Erdély*. Magvető Kiadó, Budapest, 2013.

Kamuflázs (2006)

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

GOTHÁR TAMÁS

Metszetek

emlékek

az emlékek zúzmaraként tapadnak meg
gyermekkorod helyszínein
a házfalakon és a régi tárgyakon

a kék bornyitó a fiókban
(kétéves voltál de emlékszel)
megmaradt

a gesztenyefa a kertben amit kivágtak
és amit a magvilágból ültettél
már megnőtt

a tyúkok egymást kergetik
egy gilisztáért amit
a macskakövek réseiből szedtél ki
eső után

apád és anyád veszekedik
te a szobádban gubbasztasz
míg lassan mállik a régi házfal
korábbi és jelenlegi lakásokat azonos
mindössze anyádtól tudod
hogyan régebb nem itt éltetek

albumok

a régi albumokat nem lapozza senki

anyádat az érdekli, hogy mi lesz veled
apád túl elfoglalt
te meg nem mered megnézni a képeket

ami igazán fontos
az már beleégett a retinádba

szüleid esküvői fotója
a keresztelőd ahol látod apád
arcát ahogy rád néz
a párod első mosolya
és a kép arról amikor kamaszként
először tagadtad meg isten létezését

isten

az istenhit egy köldökszinór
félsz az elszakadástól

félsz hogy nem kelljen többé félned
pedig tudod
hogyan anyád az isten
és a mennyország
születésed előtt létezett csupán

Landoló

gyakran gondolok a landolóra:

a kopott padokra és asztalokra
a málna- és gombagyűjtő cigányokra
az olcsó melegszendvicsre és a hideg sörre:
mindenki ezt eszi/issza

a szomszédban az összeszart kisparkra
az aluljáróra amit senki sem használ
a felüljáróra ami (szerencsére) nincs
és a mindent összekötő állomásra

landolni mindig is szerettem ebben a
mindenki mindent jobban tud városban
ahol nem fér el egymás mellett
két különböző ember

ez az egész a landolóban elmaradt
(bennem is)

amikor valahová sikeréhesen
hazafele meg diadalittasan érkeztem
akkor a vonat mindig a landoló előtt állt meg

ma reggel is ott tértem magamhoz
másnaposan és tisztán látva mindent

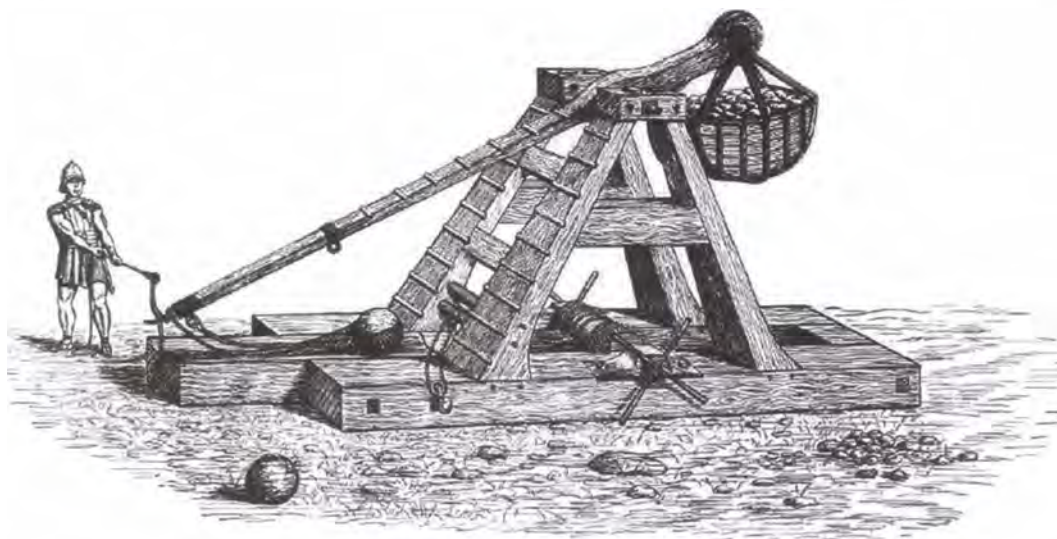
Nárcisz-oszlopok

A folyóban idomtalan kontúrok,
a pocsolya beszennyezte arcát,
a holtág mintha tisztán...
utána nyúlt
de csak kavicsot markolt.

A város felé sétált,
útját az aszfaltba véste;
lába felszakadt:
a véres vonásokat
teledobálta kavicsokkal.

Az első kirakatot hosszasan nézte,
majd szétörte
és megette az utolsó szilánkgig.

Reggelre oszlopok nőttek az aszfaltból,
amiket már csak a visszhang simogat.

POTOZKY LÁSZLÓ

Éles

(regényrészlet)

Mi történt? kérdeztem.

Semmi.

Mi történt?!

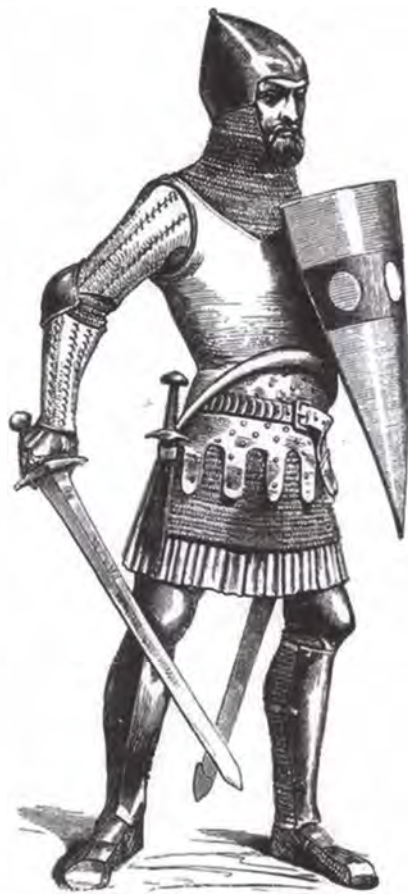
Semmi! ismételte Katje, és elsírta magát.

A térdemtől a combom közepéig felhasítottam a bőrt, a tigriscsik csúnyán begennyesedett, alig beszéltem Katjehez, hagyjál békén, kurvára fáj, nem látod, hogy néz ki? Hiába forszírozta, nem engedtem, hogy kötést cseréljen a seben vagy bekenje kenőccsel, kerültem minden érintését, szerencsére elég széles volt az ágyunk, hogy elhúzódhassak tőle, külön paplannal aludtunk, nem akarom, hogy véletlenül megrúgja a lábam, így is elég szar, és ha álomban mégis közel furakodott hozzám és átölelt, azonnal ledobtam a kezét, nyomsz, mondtam, mindjárt megfulladok. Hallgatólagos megegyezéssel a portyázást is beszűntettük ismét, le voltunk sérülve mindketten, arról, hogy mi volt a rendőrségen, többé nem kérdeztem és ő se beszélt, szótárunkból kivesszett az összes ezzel kapcsolatos kifejezés, bőven elég volt nekem a saját verzióm, örökre ott ragadtak az arca előtt a cucliszájú nyáltól csillogó ajkai. Mivel nem nagyon volt kivel kommunikálnia, napjai nagy részét a Szoptatóban töltötte, én viszont sose mentem be, nem akartam Rojállal találkozni, túlságosan sokat tett értünk; most már el se mozdult a cicái mellől, ő keverte a festéket és a szájával adogatta az ecseteket, kandúrból asszisztenssé lépett elő. És amúgy is, kellett nekem a magány, másképp képtelen voltam összekaparni az elszántságot, amire az elköltözéshez volt szükségem: arra is alig volt erőm, hogy lakáshirdetéseket böngésszek a neten, nem hogy bevalljam Katjenek, mire muszáj készülnöm, sutyomban ugyan megnéztem egy-két kiadandó garzont, de teljesen reménytelen volt a helyzet, akaratlanul is azon filóztam, vajon Katjenek tetszene-e a környék, vajon nem zavarnák a rikító narancssárgára mázolt falak, vajon nincs túl közel a szobához a fürdő, nem fogja felébredteni a reggeli zuhanyozásom zaja?

Heteken át ettem magam szépen csöndesen, zsinórban hoztam a megváltoztathatatlan döntéseket és zsinórban vágtam őket a kukába, kötélhúzás volt ez, és én álltam a kötel mindkét végén. Így hát én, aki anno csak azért szenvedtem végig a konfirmáció proceduráját, hogy a rokonoktól ajándékba kapott pénzből grafikus kártyát meg processzort vegyek a számítógépembe, most titokban templom-

ba kezdtem járni, méghozzá protestáns létemre a katedrálisba, az volt a legnagyobb a városban, ezért, ha létezett egyáltalán, oda fért be leginkább az isten, ott lehetett a legjobban egy kis segítséget koldulni tőle. Odáig egyelőre nem fajult a dolog, hogy végigüljem a maratoni hosszúságú miséket, és a padosorokban se bortultam le imádkozni, ezekhez túl mocskos voltam, templomozásaim kizárólag annyiból álltak, hogy párszor körbejártam a széles hajók alatti teret, nézegettem a freskókat, a különböző ornamenteket, és abban reménykedtem, hátha maga a tény, hogy tetszenek, s valamilyenre talán meg is hatnak az agyondíszített falak, megér némi bátorítást onnan fentről.

Egyszer a kijáratnál összefutottam Devlával. Rövidre volt nyírva a haja és sűrű szakállt eresztett, alig ismertem meg, jól állt neki a csuha. Hát te mit keresel itt? köszönt rám, tanulni szoktam bejárni, mondtam, szeretem a csendet. Ezzel aztán el is indult belőle a szólavina, merthogy elfogadták a jelentkezését a rendbe, le is tette már a szegénységi fogadalmat, nagyon cucc az egész, a külföldi testvérek mázsaszám küldik a jobbnál jobb csokikat, az ágyneműtartója tele van Lindt-tel, Nestlével, Tobleróval, a rendfőnöktől pedig olyan karórát kapott, amit fel se kell húzni, automatikusan állítja magát az atomórához, ja, és elem se jár bele, a kinetikus mozgásból gyűjti az energiát, szóval parti az élet, csak imádkoznak és isznak, soha olyan jó borokból még nem tankolt, mint amilyenek a rendház pincéjében vannak. Bő volt a csuhá-

ja, de úgy is látszott, milyen szépen kike-rekedett, elképzelttem, ahogy naphosszat zabál, sokat eszik és mohón, mert amíg rág, addig nem kell beszélni, s ha beszélni nem kell, gondolkodni se muszáj, kajával tömi tele az agyát, jó neki. És a barátnőd, az még megvan? kérdezte, mélyen belenézttem az arcába, egy pillanatra megirigyeltem tőle a cölibátust, imádkozz értem, jó? mire ő megveregette a vállam, érted bármit hombre, ne aggódj.

Mindenre kész voltam, de Katje kedvesség-hadjáratára nem számítottam. Egyik napról a másikra indított villámháborút minden fronton, úgy generálta bennem a lelkifurdalást, hogy neki volt lelkifurdalása amiatt a távolság miatt, amit én feszítettem magunk közé az utóbbi időben, ne haragudj, hogy annyit voltam bent, de Pip be akarta fejezni azt a rendelést, nem hagyhattam, hogy egyedül csinálja. Maximálisan kitett magáért, teljes menügyűjteményeket töltött le és főzött meg, ártalmatlan kis veszekedésekbe rántott be csak azért, hogy nekem lehessen igazam, nem nagyon maradt más opcióm, mint hogy kapituláljak. Megpróbáltam elhíttetni magammal, hogy ami a rendőrségen történt, nem változtatta meg Katjet bennem, és igazából azt az estét is hozzá lehet csapni a parkos sztorikhoz, igen, simán el lehet sülyeszteni köztük, feneketlen a múltnak pöcegödre, biztosan belefér. Szóval Devla ígérete, még ha be is tartotta, nem ért semmit, az állandó dörgölözéssel Katjenek sikerült elérnie, hogy be-bejárjak vele a Szoptatóba, Rojál eufórikus örömmel fogadott, rég nem látalak, sógor, mit főzök neked? Abba is belementem, hogy Pip szülinapját nála mulassuk át a sörkertben, már délután hatkor sakálrészeg volt az egész nyugdíjas banda, belehugyoztak a söröskorsókba és egymás seggét fogdosták, nagy röhögve Rojál is végigtaperolt mindenkiket, a lehányt ingű vénemberektől kezdve a pincéreként át egészen Pipig, Katjet hagyta legutoljára. A zene ritmusára risszálva a csipőjét közelített felé és kurjongatott, éljen a macskakirálynő! de jóformán ki se nyújtotta virslíujjait, Katje megpördült a sarkán és rásózott a kezére, majd aggódón keresni kezdte a tekintetemet, de nekem már semmi se volt baj. Sörönként két-három vodkát dobtam be, szépen nyugisan folydogáltam lefelé a székről, Katje odajött hozzám, ne haragudj, mondta.

Ezt inkább Rojálnak mondd, őt ütötte meg.

Te tényleg nem akadtál ki?

Buli van Aprajafalván, nem?

Jól van na, csak miattad, én nem akartam megbántani.

És akkor?

Tudod jól, hogy szeretem őt, csak szar ember.

Ez nem újdonság szívem, fojtottam el egy böffentést, mindannyian szar emberek vagyunk. Csak még nem biztos, hogy tudunk róla.

GOTHA RÓBERT MILÁN

Fehérbe öltözött

Betolakodott a tél imént.
Az ablakpárkányon feküdt
kristályvilágom egyetlen
mikrokozmosza.
Ez volt az első idén,
és pár ezer pehely
követi a ritust:
előbb lehullnak az égből,
mint csipke-fehér ruhájú,
piruettező balerinák,
majd egymásra találnek a táncban,
ahogy lassan földet érnek...

Pár pillanat az egész,
talán egy fél óra a hideg bádagon,
és minden másodpercük megannyi élet.
Befejezetlen cigarettám elnyomom,
nehogy egy sístergő parázs
elrontsa azt, ami rövid
időn belül elolvad, elpárolog,
gyermekkorom fehér-bundába
öltözött városában.

Toll egy mérlegen

Kétségtelen hogy megelőzött
utunkba botladoznak céljaink,
hol szerepet oszt a hétköznap
monoton megalomániája.
Kártyajáték az egész,
toll egy mérlegen,
szív helyet kő
fekszik odaát.
Években örölt
homokszem
lennénk csak
Isten előtt.

Lebegtető

Ma már nem gondolok a tegnapi.
Most csak egy vonat zakatol bennem,
és a szürkületben ahogy a fákon,
mezőkön és hegyeken szélsébséggel
teszek túl, téged találalak meg
gondolatom peronján.
Lebegjen a jelen minden
sorompó, lámpa és utca fölött,
vigyen fel magasra, majd eressen el,
és szívzuhogással ébredjek fel mellette.

Hang ulattöredékek

3.
Hideg leheletű istenek, csak játszik a szél.
Itt ülsz szemben egy antik széken,
Hajad bordó bársonya beszél.

85.
Könyvbe merítem tekintetem,
belemártom hangulatom, a sorokban
önmagamra ismerek.

56.
Még pár hónap ez a lassú tánc
és gátlástalan éjszaka borítja
el arcod, ahogy a hajnalra vágyom.

99.
Hidegen hagy egy idegen!
Egy érzés kóborolt ma kedvtelenül.
Mellém ül, és addig pofoz míg jó
kedvre derít a tegnap.

17.
Ma még lekötelez a jelen,
múltam kidobtam vagy
eladtam valakinek.

77.
Tiszta lappal vár a nappali.
Konyhában kávészag, füstgomoly
és egyvalaki, kiért mind ezt
érdemes fogyasztani.

25.
Ha ott leszek ahol a part szakad,
valaki csak megfog és tovább
dobál a másik partig.

96.
A töltésen áprilisi emlékfószlányok
futnak a nyárral szemben,
ahogyan napsütés közben eső
mossa el minden bánatom.

86.
Milyen rég volt, és mégis most
történt minden.
Pár hónapos gyermek szemében
visszatekint az életem.

1.
Egy élet, vagy többszáz!?
Az csak felismerés kérdése...
minden perc, óra és pillanat
átkarolhat, akár szét is téphet.
Te vajon, mind ezt, hogyan
élted meg?

Sötétítő

Nézz ki naponta önmagadból
ha mást nem tehetsz.
Legyen fényben örölt a sötétség,
ha nehezedre esik néha a világ,
mely olykor felemészt, elereszt.
Mély verembe zuhan a félelem,
kereszted szilánkokra repeszt.
S ha sokszor kiút nincsen,
vigyél magaddal a sötétbe.

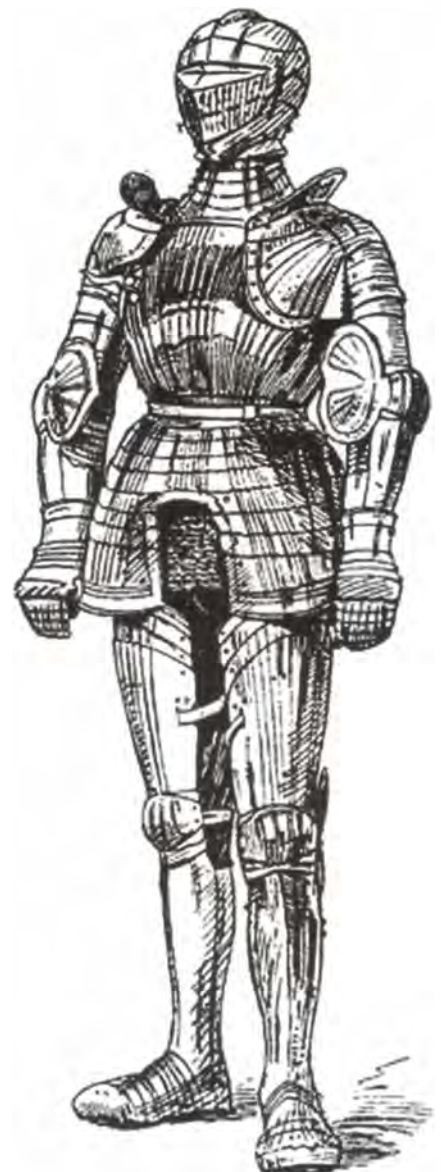
Könnyű léptekkel, gondtalanul,
hagyom hátra a rokonszenves
ismertnek hitt ismeretlent.
Kigyulladt fáklyákon keresztül,
kilenc kanyarulatú Sztűx folyón
követlek az árnyékok útján.
Ahol időtlen a tér, és kétlem
hogy mindez igaz lenne,
vigyél magaddal a sötétbe.

Ebéd után

Mit számít az ha magyarul káromol a türelem,
ha saját bőröd alá férkőzik a nyelvtelenség.
Bárcsak egy templom ministrásaként
élhetném le életem hátralevő
némafilmjét, hiszen pénzt kéregetnék
az igaz és aligazgató hívóktól
(mert alibim a fehér zubbony!?).
Néha ott vagy ahol lenned kell,
hol fent hol lent inog a változékonyság
mozaikablakod felett, és te csak nézed.

Bicegő verslábán botladozik Isten... gondolom,
s mégis egy szál kopott kabátra varja a megváltást.
Tudod, sokszor magam alatt vágom a bitófát,
mint te is, mint mindenki más aki a jóból
ritkán talál eleget, azt az átlátszóan érezhető
érzést, ahol megpihenni jó egy ünnepi ebéd
után, ahol senki sem idegen, vendég.

Foglalj hát helyet, mondok valamit:
Te vagy a lányom, húgom, anyám,
elfelejtett antihősöm rejtelve.
Téged nem nyomnak el a késő
esti beszélgetések, az elfecsérelt
éjszakákba rajzolt nagyvárosi évek.
Te vagy a jóság megkeresztelt igénye.

Cerebrális nimfomania

Horváth Előd Benjámint
interjúja Potozky Lászlóval

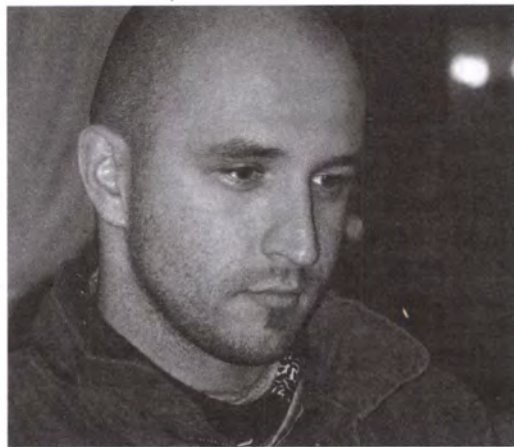
– Mi indított arra, hogy prózát írj? Mit csináltál előtte?

– Nem sok mindent csináltam azelőtt, csak úgy voltam. Középiskolás koromban basszusgitaroztam, majd felkerültem Kolozsvárra, egyetemre jártam, ilyesmik. Aztán szakot váltottam, pszichológushallgatóból újságíró lettem. Ekkor kezdtem el gondolkodni azon, hogy talán többet is csinálhatnék, mint a tudósításírás. Megtörtént dolgokat papírra vinni – én akkoriban legalábbis úgy gondoltam – sokkal egyszerűbb, mint kitalálni valamit. S mivel fogalmazni valamennyire tudtam, meg a Bretter-körökön megtetszett ez az egész írósi, úgy döntöttem, megpróbálom én is.

– Honnan veszed a történeteidet, Laci?

– Igazából mások történetei inspirálnak. Sokaknak túlságosan kíváncsinak tűnhetnek, mert mindenről kérdezek, talán olyan dolgokról is, amikről nem kéne. Mondhatni, koldulom a történeteket, a mai napig nagyon szeretem, ha mesélnek nekem. Király Farkas barátom cerebrális nimfomániának nevezte ezt a „körtünetet”, miután egy kétszer egyórás autóúton egy percig se hagytam, hogy némán figyelje az utat, ehelyett egymás után sajtoltam ki belőle a jobbnál jobb sztorikat. Szóval a legfontosabb szerintem egy írónak az, hogy ne csak tudja beszéltetni az embereket, de szeresse is a tör-

téneteiket. Másképp lehetetlen felfejteni a különböző lélektani rétegeket. A kész történetek mellett ugyanakkor minden inspirál, amit az utcán látok: elég, ha valami picit elindítja a gondolataimat, aztán vagy lesz belőle valami, vagy nem.

– Szerinted segíthet az irodalom az olyan nagy dolgok megértésében, mint a halál vagy a születés?

– Szerintem semmi sincs a világon, ami a halál megértésében segíthetne, hisz minden koncepció személyre szabott. Ez egy olyan dolog, amit mindenki saját maga rendez le a képzeletében. Össze lehet olvasni róla akármit, a végeredmény úgyis teljesen személyes lesz. És ez alatt a személyesség alatt kérdésselvetést értek, mert a halál kapcsán szerintem igazából nincsenek válaszok. És ettől olyan ijesztő: a sok kérdőjeltől. A születés kérdésköre egyszerűbb, mert bármiről is legyen szó, a végeredményt van időnk tanulmányozni, megérteni. A halálban nincs idő a halálról gondolkodni.

– Kik a kedvenceid, kiktől tanultál a legtöbbet?

– Klasszikusok közül Hemingway, Zola, Cortázar, Ottlik stb. Kortársak közül Tar Sándor, Bartis Attila. A legtöbbet viszont Gáll Attilától tanultam, az első könyvem szerkesztőjétől. Nagyon sokat faragott a szövegeimen, mintha érezte volna, hogy mit szeretnék összehozni. Rendkívül sokat „tisztultam” neki köszönhetően. Habár nem ment egyből, úgy érzem, két novelláskötet után végre megtaláltam a hangom. A regényemben már ez szólal meg. Nem tudom, mennyire fekszik majd másoknak, de *A tanú* bölcsességére támaszkodva a lényeg az, hogy legalább az enyém, saját fejlesztés.

– Mikkel foglalkozol mostanában? Mit várhatunk még tőled?

– Mostanában pihenek, nem csinálok semmi különösöt. Nagyjából befejeztem az *Élest*, a regényemet. Most már csak aprómunka van hátra, amit Darvasi Ferivel, a kötet szerkesztőjével fogunk elvégezni. A könyv, ha minden jól megy, a következő Könyvhétre jelenik meg a Magvetőnél, és remélhetőleg elindul a saját útján. Újabb terveim egyelőre nincsenek, legalábbis szakmai téren. Élni kell és élvezni.

– Mesélj egy történetet magadról. Nem muszáj igaz legyen...

– A fikció mellett sok saját sztorim is benne van az *Élesben*, úgyhogy ezeket most nem lőném le. Jelenleg egy egész jó történetben élek, de inkább önző leszek, és megtartom magamnak a részleteket.

Kudarcból lett katarzisz

Arra gondoltam, most valami mást találok ki. Reflektálni kéne valahogy, nem akarom elmondani, amit már elmondtak. Szubjektívnek kéne lenni.

Potozkyt elég régóta ismerem, ráadásul egyidős velem, és most gyorsan bevallom, hogy első kötetét, az *Áradást* (Erdélyi Híradó – Előretolt Helyőrség, 2011) még nem olvastam (szégyenszemre – pedig kaptam belőle egy dedikált példányt). Amikor megjelent a *Nappá lett lámpafény* (Magvető, 2013), rögtön szová is tettem, hogy nem tetszik se a cím, se a borító: a borító szerintem igénytelen, fantáziátlan munka (azért a Magvetőtől többet vártam volna), engem leginkább egy amatőr számítógépes animációra emlékeztet. A cím pedig számomra kissé esti mesésen cseng – így hirtelen a rút kiskacsa története jut eszembe: a kacsából lett hattyú – a lámpafény nagyot álmódott, és nappá lett. Mintha Ikarusból heppiendet faragott volna valaki Hollywoodban.

Természetesen butaság megítélni egy könyvet egyből a címe, pláne a borítója alapján. Főleg egy fiatal szerző esetében. Elolvasva a könyvet megértettem a címet

(noha még mindig rossz könyvcímnek tartom), illetve annak súlyát. Mert itt persze jóval többről van szó egy nagyra vágyó lámpafénynél. Ide mindjárt visszatérek.

Több kritika megjelent már a három ciklusba rendezett novelláskötetről, némelyik szinte teljesen ellentmond egymásnak (érdekes összehasonlítani Sántha Attila *Műútban* megjelent írását Nyéki Gábor *FÉLonline*-on publikált írásával – az első a középső ciklust nevezi gyengébbnek, az utóbbi ezen ciklus darabjait hívja a kötet legerősebbjeinek – részemről inkább az előbbi nézőpont felé hajlok), de nagyjából mind egyetért abban, hogy kiemelkedő tehetséggel van dolgunk, akinek stílusa még kiforróban ugyan, de formai szempontból jóformán kifogásolhatatlan érzékkel rendelkezik. Pipa, erről nem mondanék többet, egyetértek, én is beállok a sorba, és bizakodva várom a hamarosan megjelenő regényt – szerintem nem fogunk csalódni benne.

A formai, stílusbeli, szerkezeti és nyelvi erényeit és hibáit félretéve inkább arról beszélnék, hogy mit kaptam ettől a könyvtől. Én, mint önző olvasó, miért tartom érdemesnek elolvasni – mivel lettem gazdagabb.

Elsősorban belátással – és itt jön be a cím megint: a *Nappá lett lámpafény* ha számomra első felütésre valamiféle gyerekes,

hollywoodi katarzist sejtetett, a végére tökéletesen átértelmeződött. Ezek a történetek híján vannak minden klasszikus értelemben vett katarzisznak. A katarzisz itt kizárólag a történetbeli hősök és küzdelmeik kudarcából és jelentéktelenségéből születhet meg. Nincs tragédia, mert a tragédia fennköltséget, fenséges sorsokat és körülményeket követel. A tragédiában a világ sorsa a tét – igazság, halál, élet, nagy hősök még nagyobb küzdelme és végzete. Am itt a lámpafény úgy lesz nappá, hogy csak ő tud róla, csak nyomorúsága és jelentéktelensége, reménytelensége kellős közepén válhat tragikus hőssé a hős, csak a rezignáció nyújthat némi vigaszt, és csak a saját keretei közt, kisémberként, a nagy dolgok más-hol történnek, a világ megy tovább. Potozky hősei kívülről nézve csupán elejtett metaforák, cserejátékosok, színpadra tévedt áldozatok, látszólag jelentéktelen láncszemek.

Nekem szegezi a kérdést – és ezért vagyok neki hálás –, vajon Prométheusz vagy Orpheusz univerzális tragédiája mitől lenne jelentősebb azokénál, akikről az univerzum aligha vesz tudomást? A győzelem katarzisa mitől lenne valóságosabb a kudarcénál? Mert ha távolról nézzük, a nap is csak egy lámpa a sokmillióból, ami majd kiég.

HORVÁTH ELŐD BENJÁMIN

PAP ZSOLT

Feljegyzések az ország házából

Kukorelly Endre *Ország-házi divatok* című kötete már magával a címmel is politikuskulcsra játszik rá (lásd Jókai: *Politikai divatok*), a kötet eddigi recepciója pedig szintén igyekszik egy író-politikusi hagyomány részeként, folytatásaként kanonizálni a kötetet. Ezzel a törekvéssel önmagában semmi baj nincs, hiszen a magyar irodalomban valóban vannak előzményei annak a fajta szövegtípusnak, amelyet az író valamelyest a politikai tapasztalataiból kiindulva alkot meg. A gond csupán az lehet, ha Kukorelly szerepvállalását, a könyv genezisének a 19–20. századi politikai minták nyomán próbájuk értelmezni, ugyanis az akkori és a mai társadalmi berendezkedésben mást-mást takar a politikus fogalma. Amennyiben ezt az irodalmi hagyományba ágyazottságot legitimációs gesztusként tételezzük, meglehetősen súlytalannak és teljességgel szükségtelennak vélem, ugyanis egy kortárs fogalomhoz (politikus) társuló sztereotípiákat nem lehet másfél évszázados hagyományokkal semlegesíteni. A könyv pedig éppen ehhez a kortárs fogalomra/fogalomhoz próbál reflektálni, viszonyulni.

Napló, füveskönyv, királytükör, interjú, publicisztika, életrajz, beavatástörténet, kollázs... Előre- és hátrautalásoknak helyet adó napló, ami nagyjából az ország-házban töltött időszak előzményeitől a leköszönésig és annak értékeléséig tart. A naplószerűség egyszerre ad hozzá a szöveghez és vesz el belőle, ugyanis a bekezdéscímekkel ellátott rövid egységek, amelyek egy-egy epizódot beszélnek el, gyakran nehézkesen kapcsolhatóak össze, túl távoliak. Helyenként megakasztja az olvasást az is, hogy az egyes részek sem az adott kontextust, sem a könyv egész terjedelmét tekintve nem állnak össze egységgé. Ugyanakkor Kukorelly könyvének egyik legnagyobb értéke épp a naplószerűségéből eredeztethető, mégpedig a helyenként naiv („a naivitás döntés”), ám ideológiáktól jórészt mentes, kisszerű hatalmi játszma-kon kívül levő megfigyelő, kíváncsi, helyenként mégis könyörtelen *hang* lesz az, amely az egyes történések bemutatását és magát az értelmezést is meghatározza. Ez a hang tudniillik képes túllépni azon a már-már sztereotipikus, artikulálatlan attitűdön, amire a fülszöveg is utal: „Mit keres az író a parlamentben?” (vagyis kissé túlozva: mit keres egy értelmiségi ott, ahol különböző felkészületlen, képzetlen alakok igyekeznek fölénk kerekedni?). Ezt a vélekedést egyrészt azáltal aknázza alá, hogy a politikus személyét és szerepét egyaránt profanizálja, a tömeg alkalmazottjaként értelmezi, ami rögtön előtérbe állítja a közösség felelősségét. Másrészt a beszélőnek, különleges, beavatott (?), résztvevő szerepe miatt, lehetősége nyílik mikroszinten megfigyelni képviselőtársait, akikkel önkéntelenül is interakcióba lép. Kukorelly hangja

tehát azáltal, hogy állást foglal, egyben kritikát is megfogalmaz és karikíroz. Mégsem támaszkodik ideológiai premisszákra, pártpolitikai jelszavakra, igyekszik az egyes szituációk elbeszélésekor reflektált maradni.

Az *Ország-házi divatok* szerkezetének egy másik jellemző vonása a vendég-szövegek sokasága. Elsősorban a politikafilozófia jelentős alakjainak idézeteivel tűzdeli tele a szöveget, de saját verset is idéz, valamint számos interjút és parlamenti felszólalást.

Ezek a betoldások lekerekítettségük és aktualitásuk miatt kifejezetten hatásosak tudnak lenni.

Kukorelly agoráján az egyik legproblematikusabb elem a hatalom mint olyan, a hatalom gyakorlása, a hatalom iránti vágy, a hatalom megtartásának igénye. A meglévő berendezkedés bemutatása, értelmezése, értékelése mellett a könyv alternatívát is kínál, amely a *politika*, *hatalom*, *pártpolitika* fogalmak mentén értelmezhető. A szerző szóhasználatában ugyanis a politika valami teljesen tiszta, mai használatától némiképp különböző, annál bizalomgerjesztőbb jelentéssel bír. Leginkább az antik görög mintára képzelhető el, a közügyek intézése, a köz életében való részvételt jelenti. Ezt csupán azért szükséges explicitté tennünk, mert a szerző meglátása szerint a politika fogalma mára pejoratív jelentésrétegekkel bővült. Fontos tehát, hogy az *Ország-házi divatok* logikája csupán a fent említett szinten képzelet el a politikát, sokkal inkább mentalitás, viszonyulás kérdésének tartja, ilyen szinten kínál fel megoldást. Az előbbi politikafogalom tehát csupán közegeben egyezik meg a *pártpolitika* fogalmával, ahol immár politikai alakulatok versengenek a *hatalom* birtoklásáért, bizonyos ideológiák, eszmék mögé állva, mely gyakran dichotomikus leosztást eredményez, ahol csupán az erőviszonyok, résztvevők változnak, de ugyanaz a kétpólusú, szimbolikus harc folyik. Kukorelly a maga hedonista világszemléletével teljesen egyszerű mentalitásbeli váltást kínál, kér, ami az aktív részvételt jelenti, és a pozitív, mostani „mufurc”, perspektíva mentes, cinikus attitűdtől különböző viszonyulást jelent. Parlamenti ténykedése során a kultúra és a tömegsport szerepét hangsúlyozza ebben a hozzáállásbeli váltásban. Helyenként kissé naivnak tűnhet (talán az is), már-már utópisztikusnak, de miért lenne szükségszerűen megváltoztathatatlan egy közösség viszonyulása?

Bármennyire töredezett is a narráció, mégis érzékelhető egy olyan időbeli linearitás, amely során az elbeszélő egy meglévő társadalmi szerepből, identitásból egy másikba kerül be. Izgalmas kérdése a könyvnek, hogy a beavatás valóban megtörténik-e, ha igen, milyen mértékben vagy milyen szinten. Ha egy egyszerű be-

avatásról volna szó, és a beavatás minden szinten megtörténne, az ugyanazt a sztereotípiát illusztrálná, amit fentebb a „Mit keres az író a Parlamentben?” mondattal példáztunk, ugyanis abban az esetben egy lelkes, de naiv értelmiségi nagy tervekkel beülne a Házba és a napló végére kiábrándultan feladná politikai pozícióját (kiavatódná, elidegenedne). Látszólag az *Ország-házi divatokban* is ez a séma érvényesül, de valójában valami egészen más történik, még akkor is, ha csak apró, de annál fontosabb tényezők különböznek. A könyvben elbeszéltek szerint Kukorelly egyrészt különösebb ambíciók nélkül sodródik ebbe a helyzetbe, másrészt ő mindvégig *politizál* (a kultúráért harcol, ami, mint már mondtuk, a mentalitás és közérzet javulásának az alapja ebben a logikában, a többi párt vita-, illetve viselkedéskultúráját igyekszik megváltoztatni), a kudarc (ha egyáltalán kudarcról kell beszélnünk) *pártpolitikai* szinten éri. Az LMP mint frázis, mint lehetőség, hogy lehet más a politika, nyugtázza le, az LMP mint politikai alakulat „veti ki” magából. Ez mégiscsak nagy különbség. Úgy tűnik tehát, hogy csupán egy igen felületes protokolláris szinten történik meg a beavatás. Ez a szemlélő, megtapasztaló, jelen lévő, de nem asszimilálódó, részben talán idegen, de nyitott nézőpont adja a könyv egyediségét, különleges értékét.

A szöveg folyamatosan két identitást működtet, amelyek sosem képződnek meg egyidőben. Vannak az olyan fejezetek, amelyek Kukorelly Endrét, az írókat szabadidejében mutatják, vannak olyanok, amikor a Kukorellyt mint politikusát látjuk, amint ellátja feladatát. Ezek a részek érezhetően a kultúra–parlament konfliktus működésére játszanak rá. A szerző gyakran igyekszik poetizálni bizonyos epizódokat. A sokféle szövegrész közt számos olyan akad, amelynek talán úgy kellene működnie az egészhez viszonyítva, mint egy jól megszerkesztett képnek vagy metaforának egy irodalmi szövegben – csak éppen hiányik a szükséges jelentésbeli nyitottság. Ebben az esetben az ilyen textusok sokkal inkább ábrázolnak, megtestesítenek egy értéket, egy hibát, egy eszmét, egy ideológiát. Önmagukban egészen frappánsak, izgalmasak, de az egész szempontjából talán kissé didaktikusak (jó példa erre a *Dunának, Oltnak* című rövid fejezet).

A sok vendég-szöveg mellett a zárlatban egy ötletes Voltaire-átírást olvashatunk, amely kiválóan illeszkedik a szöveg hangvételéhez. Igaz, hogy a kötetnek, szerkezetéből adódóan, nincs egy olyan íve, amely ebben a fejezetben kerekedhetne le, ám a füveskönyv-jellegéhez, sőt az egész látásmódjához kapcsolódóan a befejezés szinte katartikus. Vagy talán az is.

„Létezik ilyen, fizetik, karrier, kipróbáltam, olyan, amilyen.” Ennek az *olyan, amilyennek* az érzékeny, pontos, nyitott, durva, naiv, optimista narratívája ez a könyv. Hiánypótló.

Kukorelly Endre: *Ország-házi divatok*. Libri, Budapest, 2014.

PHILIPPE BLASBAND

Amatőrök és technokraták részlet

Fel vagyunk háborodva. Tiltakozni akarunk valami igazságtalanság ellen. Úgy véljük, a tiltakozás legjobb módja, ha a lehető legközelebről megismerjük azt az igazságtalanságot, tanulmányozzuk, minden oldalról alaposan megvizsgáljuk.

Elkezdjük hát tanulmányozni. Órákat töltünk a könyvtárakban, tanulmányokat folytatunk, diplomákat szerzünk. És lassanként elfelejtjük az eredeti impulzust, a kezdeti felháborodást. Vagy ha emlékszünk is rá, rájövünk, mennyire naiv volt az a felháborodás, hogy a valóság, az a valóság, amelynek most már a legapróbb részleteit is ismerjük, mennyire indokolatlanná teszi azt a felháborodást.

Technokratává váltunk.

*

Az általam egyik legkedveltebb belga színészt Serge Larivière-nek hívják. Barátok vagyunk, játszott egyik darabomban, a „Jef”-ben, meg egy másikban is.

Serge szinte véletlenül lett színész. A Sabenánál¹ dolgozott, és már torkig volt vele. Egyszer a Laeken utcába tévedt, és az utca végén, a flamand színházzal szemben meglátott egy táblát, azzal a felirattal, hogy „Meghallgatás”. Belépett.

Serge nem a főiskoláról vagy egyéb oktatási intézményből jött. Nincs annak a technikának és külső máznak a birtokában, amit ezek az intézmények adnak a növendékeiknek. De valami olyan újat, igazat, valódit tud, amivel a technikásabb színészek csak ritkán rendelkeznek. Az ő nyers jelenlétében minden más színész összes színpadi trükkje lelepleződik.

Pályája nyilvánvalóan nem volt könnyű. Munkája során szemére vetették belga akcentusát, mesterségbeli tudásának és színdarab-szerkezeti ismereteinek hiányát. Szemére vetették, hogy nem technokrata.

Vajon ezek a szemrehányások nem a félelemből eredtek-e főként? Az attól való félelemből, hogy ki lesznek túrva a helyükről? Az attól való félelemből, hogy elveszítik a végzettség kiváltságát?

Ez az amatőrök és technokraták problémája, ami országunkban a Dutroux-ügy és a Fehér Mozgalom megjelenését követően merült fel.²

Azt mondják, az értelmiség nem nyilatkozott az ügyben. Ez nem teljesen igaz. Minden hozzászólásban, szülői nyilatkozatban, minden tüntetésen, minden egyesület vagy párt alapítása alkalmával értelmiségiek, főként szociológusok – például a Le Soir egyik *Carte Blanche* rovatában – bírálták a mozgalmat. Nem alapjaiban bírálták, hanem formájában. A poujadizmus veszélyével riogattak. Csúsztatásokat, leegyszerűsítéseket, ostobaságokat lepleztek le. A mozgalmat fe-

lülről, történelmi perspektívából elemezték úgy, mintha az egész már a múlté lett volna.

Attól tartok, ez technokrata szempont.

Kétségtelen, azok az emberek, akik a mozgalmat elindították vagy részt vesznek benne, olykor csúsztatnak, leegyszerűsítik a dolgokat vagy ostobaságokat állítanak. Kétségtelen, súrolhatják a poujadizmus határát (anélkül, hogy belesnének; ami, különösen az áldozatok szüleinek részéről, bámulatra méltó). De ez nem jelenti azt, hogy a hangjuk, a felháborodásuk, a tény, hogy elégük van, nem létezik.

Kiáltásuk talán nem tisztán artikulált, de lehet-e jól artikuláltan kiáltani? Nem maga az igazság van-e ebben a nyers kiáltásban, amit a tudás és az ismeret eltakar?

Valamiképpen magam is technokrata vagyok. Magam is érzek a tömegmozgalom iránt némi bizalmatlanságot.

De a tömegmozgalom létezik. A tény, hogy elégük van, létezik. Ennek tagadása sehova nem vezet.

Ezzel számot kell vetnünk.

*

Elmagyarázhatjuk egy munkásnak vagy alkalmazottnak a világpiac bonyolultságát, vagy egy nemzetközi vállalat áthelyezésének a logikáját; de attól, hogy mindezt megérti, soha nem fogja elfogadni, hogy elveszíti a munkáját, a bérét, a méltóságát.

Megértheti a technokrata logikát, de soha nem fogja elfogadni, hogy ez a logika tönkretégye az életét.

*

A technokratát szofisztikált tudása meggátolja benne, hogy felháborodjon.

Még abban is meggátolja, hogy mások felháborodását meghallja vagy elfogadja. Megdermeszti ez a tudás.

KÁROLY JUDIT fordítása

Philippe Blasband: 1964-ben született Teheránban, anyja iráni, apja belga (lengyel és osztrák zsidó felmenőkkel). Az 1979-es iráni forradalom óta Brüsszelben él. Tanulmányait a brüsszeli Színház- és Filmművészeti Főiskolán végezte vágó szakon. Ma ugyanezen intézményben forgatókönyvirást oktat. Ír regényt, novellát, színművet, forgatókönyvet, de film- és színházi rendezőként is ismert. Számos díjban részesült, egyebek közt: Rossel-díj 1990, A SACD (Drámaírók és Zeneszerzők Szövetségének) Herman Closson-díja 1997, Színműért járó triennális díj 1999, a legjobb forgatókönyvért, ill. adaptációért járó díj 2005, 2014.

Jegyzetek

¹ Sabena: (Société Anonyme Belge d'Exploitation de la Navigation Aérienne) volt belgiumi állami légitársaság

² 2004-ben a „belga rém”-nek nevezett Marc Dutroux-t pedofília és egyéb bűncselekmények miatt 30 év börtönbüntetésre ítélték. 2008-ban Dutroux áldozatainak és családtagjainak ügyvédjéről, a pedofil-ellenes Fehér Mozgalom szóvivőjéről, a rendkívül népszerű, hősként tisztelt Victor Hisselről kiderült, hogy szintén pedofil.

BALÁZS TIBOR

A Latin Negyedben van lakásom

*Ha egyszer megreked a fény,
s nem szakad Párizs városára,
a Latin Negyedből kijárat
nincs más, csak egy van: Kolozsvárra.*

*Ablakom a Szent Genovéa
utcára nyílik, kedves kis kaptatón
baktatnak itt haza a szentek,
kik eretnekek nem lehettek.*

*Verlaine épp René Descartes-nál
járt, egy kicsikét szomszédolni,
hazafelé egy-két csehót
még útba ejtett,
erről ismerni fel a költőt,
ki Rimbaud után szabadon
kosztolt némi bűnbánaton,
s erről ismerni meg a szentet.*

*Sartre sétál a Deux Magots-ból,
föl, föl a Pantheon felé,
hiábavaló passionkról
az igét itt is hintené,
de erre nem vevők a népek,
mint messzi transzszilvániát,
úgy őrzik itt a templomot,
a templomot s az iskolát.*

*Kapuzárakkal csörömpölnek
Balzac-hősök a Genovéán,
száz regény közt ők ki-be járnak,
életembe is ki-be, árnyak,
a Mester pedig ott ül csendben
egy kolozsvári marxizáló
és Engels-hitű hittanórán.*

*Közel ide úszik a Szajna,
mintha éppen égi kanyarba
érne, úgy tűnik el, s messze
a Szamos vele elegyedne.*

*Kolozsváron, 89-be',
titkos kaput nyitnak nekem,
épp nekem a Latin Negyedre.*

Meglógok a hittanóráról...

*Ma meg Párizsnak városából:
2014-ben, látom,
a Genovéán nincs más lábnyom,
nincs más út, ami rám találna,
csak egy van: vissza Kolozsvárra!*

Párizsi promenád

*Ez itt – mondják – , a Notre Dame,
ki itt belép, lehet szabad,
vagy itt is rabszolga marad?*

*Az ott – mondják – , a Sacré Coeur,
ki itt belép, lehet fehér,
netán egy másik toronyőr.*

*Az Úr sétál a Notre Dame
s a messzi Sacré Coeur között,
mától Párizsban vert tanyát,
vagy végleg ide költözött,*

*és elmereng az édeni,
csendes hétvégés múltakon,
amikor szabad embert gyúrt,
egy látomásból.*

De vakon.

SZÓCS ISTVÁN

Morgondiózus jegyzetek VII.

Ön-, Ó-, Ön-

„Üdv, üdv! Hazámnak partja már.
Víz kékjén szürke folt,
Az éji szél sír, zúg az ár,
A vad sirály sikolt.”
(Byron, *Childe Harold búcsúja*)

Önértzet, önbizalom, önhittség, önzés, önimádat.

Önkritika, öngúny, öngyalázás, önkínzás, öngyil...!

Az éjszakai vihar és a vad sirály rikoltása a költő átkát jajongja: mindegy, hova sodor az orkán, csak az a part, ahol majd kiszállok, ne a hazámmá legyen! Az átkozódó költő gazdag főnemes, világra szóló tehetség, sánta, talán vérfertőző is, nem leli honját a hazájában, talán nincs is rá szüksége. És nem is gondolja át, hogy az ő hazája, *tulajdonképpen* nem is az, amelyet hatalmas hajórajok és még hatalmasabb kereskedelmi bankok védenek, hanem az angol nyelv, amely Shakespeare-től Miltonig meghódította már a titokzatos kontinenseket, a mesevilágok sejtelmes szigeteit, és holnaptól kezdve Dickens tollával meghódítja a polgárság kozmoszát is. Nem fenyegeti nemzethalál, hűtlen, elcsatangolt fiaiból új nemzetek sarjadnak kontinens méretű új hazákban. Más nemzetek fiai – a spanyolon kívül – nem voltak s már nem is lesznek soha ilyen helyzetben!

Amikor a francia nemzet belebukik dicsőségébe, Európában mindenütt rátalálnak saját hangjukra a nemzetek! És, mondhatnánk, hogy sajnos, nemcsak költészetük és békés életük idilli dallamaira, hanem az önkeresésből politikai, az önbecsülésből önhittségbe váltó „*A haza mindenek fölött*”-harci indulókba. Milyen érdekes, hogy a Szent Német-római Birodalomból már csak egy sanyarú kis osztrák császárság marad. A kor egyik nagy zenei géniusza egy jámbor üdvözlő himnuszt szerez számára: ez a *Gotterhalte* („Az isten tartsa meg!”) – mármint a császárt. Ugyanerre a dallamra, alig több mint száz év múlva, új szöveget írnak: „Németország, Németország, *mindeneknek fölött!*” (Deutschland, Deutschland, ÜBER ALLES!) Ám ezt alig húsz-harminc évig zenghették! És tudjuk, mivel csattant: a németiségnek egyhetede földönfutóvá lett, és Immanuel Kant, E. T. A. Hoffman és Kleist városa – egy vidéki orosz tanítóból lett pártfunkcionárius semmit sem jelentő nevét viseli! És ami erre következett?

Mostanában ünnepelték, huszonöt éve annak, hogy az 1945-ben kettéhasított Németország egyesülhetett. Az első napokban csak a díszbeszédeket s az *akkori* „közmegegyezéseseket” idézték fel. De nemsokára mást is...

Persze, voltak francia politikusok, akik finoman, nemtetszést fejeztek ki: „Annyira szeretem Németországot, hogy

örültem, amiért kettő is van belőle!” A németek azonban, nem voltak ilyen diplomatikusak! Tüntettek azzal a jelszóval: „Soha többet Németországot!” (Nie wieder Deutschland!) És akik ma járnak-kelnek Németországban, meghökkennek az ottani fiatalok nemzeti nihilizmusától! Engem azonban nem lepett meg, sem most, sem *akkor*, hogy a *Németország mindenek fölött*, ilyen nyersen átcsapott az ellenkezőjébe. Ez a *szélsőségesdi* sorsa. Jó néhány példát idézhetnék már a háború idejéből –, de beérem kettővel. Abban a szászországi városban, ahol a háború utolsó hónapjaiban, mint „Ausländer Fremdarbeiter” (külföldi munkásidegen) dolgoztam, volt vagy negyven spanyol is. Odahaza a polgárháborúban vörösgárdisták voltak, majd Francoék elől Franciaországba menekültek; amikor azonban 1940-ben a németek előzöltek Franciaországot, a francia csendőrök nem engedték szabadon őket, hanem szabályosan és előírásosan a tábor kapujában megvárták a német kollégákat, s átadták nekik a menekült vörösöket. Nos, velem egy műhelyben is dolgozott vagy kettő... anarcho-szindikalisták voltak, és mind-egy Kropotkinról és Bakuninról akartak beszélgetni, mikor már összelekedtünk; sajnos, egyforma gyengén tudtunk németül. A gyáros titkárnője segíteni akarván, megjegyezte, hogy a közelben van egy könyvesbolt, ahol mindig is útikönyveket és „idegenvezető” irodalmat, meg szótárakat árultak.

Bementem, az öreg, sovány kereskedőtől kértem, van-e spanyol nyelvkönyv? (Spanische Sprachlehre). Hát, ami erre következett: fölugrott, kiguvasztotta a szeméit, akkora száját tátott, mint egy mai tüntető, és elkezdett ordítani: Igen? Az urak már készülnek Spanyolországba? Ideje, mi? Hamarabb kellett volna! Most, tessék csak itt maradni! (Istenem, hol halottam még ezt a mondatot ilyen hangsúllyal?) Nekem eszembe sem jutott, hogy ezek csakis oda, Spanyolországba, s onnét tovább menekülhetnének... S hogy már régen felvásároltak minden spanyol társalgási könyvet. Pedig még több mint három hónap volt a teljes összeomlásig! Mindig későn kapcsoltam!

A másik eset közelebb volt a véghez: március 15-én. Mondom a mellettem esztergáló középkorú, de fiatalos német munkásnak (hadi rokkantként már otthon dolgozhatott): Sok sört szeretnék ma inni, mert ünnep van nálunk! Milyen ünnep? – kérdezte. Szabadság – feleltem. Erre hozzám vágta a széket: Elég volt! Elég a szabadságból, az ünnepekből! Mindenből!... Akkor csak arra gondoltam, hogy a légnymás-sérülés az oka az egésznek.

Ám, ha utána gondolok, Magyarországon már sokkal előbb beállott a kiábrándulás, de nem így értelmeztük: csak az aktuális politikai jelszavakra vonatkoztatták, és a szokásos cinizmusra; a mindenáron való jópofaságra; és a háborús propagandára. Az 1940-es őszi örömmámorra már a következő tavaszon, a háborúba való belépés, óriási kiábrándulást, féktelen szociális demagógiát hozott; minden hazafias jelszót, indulót, szólamot parodizáltak: „Édes Erdély, itt vagyunk,

Hogyha baj lesz, itt hagyunk.” Egyrészt a német agitáció: „Nem baj, ha bevonulnak a németek, legalább rendet csinálnak” – ez volt az egyik; a másik: „Nem baj, ha jönnek az oroszok, legalább elviszik az urakat, s a papokat Szibériába, ott majd megtanulják!”

Mindez azonban megmaradt az addig is ismert színvonalon, csak felfokozva, túlozva. A teljes nemzeti nihilizmus brutalitása, csak egy emberöltővel a háború befejezése után csapott meg, Bukarestben, s méghozzá nem is a kiselejtezett, lehurbolt, és a színpadról leszorult aktivisták felől, akik vállvonogatva nagyoztak: Én azt se bánám, ha én lennék az utolsó „magyar”, a franc bánja, mi következik utánam, az már „az ő bajuk” lesz!

Volt azonban a hetvenes évek után egyik kollégám, akik azt vallották, „ne mind erőltessük a dolgokat, a vizek megtalálják maguktól, merre van a lefolyás útja, a kivezető járatok merre nyílnak”. Nem is nagyon fogalmazták meg, csak „szeliden” példát mutattak: úszni kell az árral.

A legbűbajosabb egy marosvásárhelyi ismerősöm volt, mindig jó tanuló, mindig mintaelvtárs... Amikor a valamelyik évben Csau nagyon kivolt a húsvéti ünnepek „miszticizmusára”, a jó barát odasurran hozzám a vásárhelyi főtéren s megkérdi: „Te, akkor most melyik húsvétot nem tartod, mert nem egyszerre esik, a magyart vagy a románt? Mert én most már családilag is úgy vagyok, hogy a románt »nem tartjuk«... csak egy kicsit, mutyiban...”

Azzal a brutalitással, amit azonban egyik nagyon fontos beosztású kollégám produkált, mai napig nem tudok kedélyeskedve szembenézni. Például ő, a magyar nyelvű sajtóban nagy néha felbukkanó – vagy megjelenni kísérletező nemzetiségi érdekvédelmet egyszerű közvetlenséggel *Magyar Ugatás* néven utasította el. És legfőbb gondja az volt, nehogy bármilyen téren, kollektív gazdaságok eredményei, vagy közterület-gondozás vagy zenélő órák megjavítása vagy hulladékgyűjtés, egyszerűen nehogy az újságban az élet bármilyen vonatkozásban a magyar elem „túl hangsúlyos” vagy „feltűnő” lehessen... Mindenkire vadászott, holott a főnökei is unták. És amikor végre nyugdíjba tették, olyan munkalehetőséget keresett magának, ahol kiélhette nemzeti öncsonkító mániáját.

Kirívó eset, de csak kirívóságában ritka! A valóságban, hol mutyiban, hol filozofálva sok van. Például legutóbb, egy nagy vidéki csizmadia-politikus meghirdette: „Azért jó az *autonómia* a románoknak is, mert a magyarság jelenlétét csak az *autonómia* területére korlátozza! A többieknek ugyanis a sorsa a *beolvadás*, vagy a *kivándorlás*...” – és mikor ezzel még fatornyos hazájában is lebukott, kivándorlott Magyarországra, és jobb emberekkel együtt fényképeztette magát!

Egy sátánista politikusnak nincs is szüksége abrakadabrákra, misztikus jelvényekre. Elég, ha néha elfeledkezik magáról, és elereszti a száját. Az önimádat atmoszférája ugyanaz, mint a nemzeti öngyalázásé. Ezeknek a csizmadia politikusoknak a szájukból lóg ki – a lóláb!

T. ÁGOSTON LÁSZLÓ

Pontyos Marci

A tóhoz vezető dűlőútnál találkoztak. Onnét már csak néhány száz métert kellett zötykölődni a halórházig, ahol megválthatták a napijegyet. Ahogy Marci, a nemrég megismert horgásztárs mondta, a belépőt a halparadicsomba, ahol kapitális pontyok, csukák és haris-mariskák, azaz harcsák várják a kizárólag nekik fent tűhegyes horgokat. Bodonyi kissé harsányan, mondhatni tolakodónak érezte a fitalembert, aki mindent jobban tudott, mindent jobban csinált, mint mások, és ráadásul olyan rugalmas botjai voltak, hogy senki nem tudott akkorákat dobni, mint ő. Nem véletlen, hogy ő fogta a legsebbe pontyokat is. No, és ez egyben válasz is arra a fel sem tett kérdésre, miért fogadták el a közeledését, meghívását erre a tóra. Mert Bodonyi Imre, meg a neje, Ibolyka csak ültek a parton reggel óta, és két tenyérrnyi kárászon kívül semmit se fogtak. Marci épp akkor húzta ki a harmadik kétkilós pontyot. Ibolya segített neki a szákolásban. Nem volt ebben semmi különös. A parton ülő horgászok mindig kísérik egymást. Bodonyinak éppen kapása volt, a felesége ment segíteni.

– Hány halat lehet innét elvinni? – kérdezte Marci, amikor a harmadikat is berakta a haltartóba. – Mármint, hogy a pontyra gondolok.

– Úgy tudom, kettőt – válaszolt az asszony.

– No, hát akkor válasszon egyet közülük, szépasszony! – mutatott a szákra a férfi. – Olyan mesterien emelte ki a vízből a halat, hogy nincs szívem visszadobni.

– Gratulálok! – szolt át Bodonyi a másik nyiladékból, nehogy azt higgye már ez az idegen, hogy nem hallja, mivel eteti a feleségét.

– Én meg a nejehez, spori! Úgy szákol, mint egy igazi horgászfeleség. Nekem is pont ilyen asszonyra lenne szükségem.

– Nagy a világ, válasszon magának! – mondta a horgász kissé érdes hangon. – A pontyból meg kettő jár egy napijegyre.

– Kár – rakott új csalit a horogra a fitalember. – Most aztán gondolkozhatok, hogy hazamenjek, vagy váltsak még egy jegyet. Ott, lent most indulnak a pontyok. Egye fene, váltok még egyet. Ilyen kedves szomszédok mellett igazi öröm a horgászat.

Közben az asszony belerakta a halat a saját haltartójukba, és a vállát rándítva mondta:

– Nagy dumás a pasi, de a ponty legalább két kiló. Te is foghatnál ilyen, Imikém!

– Jó, majd fogok... – bólintott rá Bodonyi, és megigazította a kapásjelzőt.

Sokáig csend honolt a vízparton. Nem hallatszott más, csak a szél mozgatta nád halk surrogása, meg a kapásjelzők fel-felvisítő pityegése. Az asszony keresztretjvényt fejtett a kispadon ülve, a férje meg magában morgolódva szidta a szomszédot, meg a szerencsését. Más se hiányzik, mint hogy ellene hangolja az Ibolykát! Tény, hogy az idén még alig fogtak valamit. Néhány keszeg, két alig méretes potyka... Ennyi. Az asszony csak fejt a keresztretj-

vényeket, és unatkozik. Mindig úgy jönnek ki, hogy hátha most történik valami. Aztán mi történik? Semmi. Ez a nagyszájú meg leül a parton, és rögtön fog három gyönyörű pontyot. És még az Ibolyt is ugratja... Legalább tíz évvel fiatalabb nála. Jóképű, fiatal pasas. Ennek még a dereka is ép, nem úgy, mint az övé. Mióta megoperálták a gerincét, alig meri meglódtítani a botot. Csoda, ha nem tud akkorát dobni, mint ez a pojáca? Mire becipeli a cájgot a parkolóból, majd letérik a dereka. Többször kérte már a halórt, hogy engedje be a kocsihoz. Kipakolja a parton a cucát, aztán visszaáll a parkolóba. Nem lehet, csak rokkant-igazolvánnyal. Az meg nincs. A doki azt mondta, idővel javulhat az állapota. A hatóságoknak meg végleges rokkantsági-igazolvány kell. Így aztán cipekedik, gebszkeedik, mint a güzü.

– Megjöttem – szólalt meg mögötte a szomszéd. – Vettem még egy napijegyet.

– Jó, akkor add vissza a szomszéd halát, Ibolykám! – szolt oda a feleségének Bodonyi.

Életterek I. (2014)

– Szó sincs róla! – tiltakozott a szomszéd. – Majd fogok helyette másikat. Ibolya? – ízlelte a szót. – Nemcsak maga szép, asszonyom, de a neve is gyönyörű. Hadd mutakozzam be én is! Marci vagyok a Péterfiéktől. Csókolom a kezét!

– Isten éltesse! – mondta a másik. – Mi meg a Bodonyiék vagyunk. Én az Imre, ő meg a nejem. Hajoljon a botja! Még két pontyot foghat.

– Azért jöttem, bátyám – nyomta meg az utolsó szót. – Ha beljebb dobna, talán magának is jutna belőlük. Persze egy pörgősebb orsóval, meg... jó ez a szénszálas bot, de az enyém suhogósabb...

– Meg gondolom, a dereka se olyan ványadt, mint az enyém – fordult el Bodonyi.

– Csak nem bántottam meg valamivel, sporicám? – lépett hozzá az ifjabb. – Inkább a nyelvemet harapnám le... Magának a dereka, nekem a lábam. Tavaly nyáron eltört. Alig bírtam a járógipszben mozogni. Mondom a dokinak, kéne egy rokkant-igazolvány. Az Auchanba járok vásárolni, nem mindegy, hol tud parkolni az ember. A száját húzogatta, meg minden. Mondom: mennyi? Ő is mondta, de ha elmondom valakinek, letagadja. Most is ott van a kocsi szélvédőjén.

– Látod, apukám, így megy ez manapság – tette le az asszony a keresztretjvényt. – Te meg... – Aztán a másik felé fordult. – Neki is intézik már több mint fél éve.

– És milyen csalira jöttek a pontyok? – váltott témát Bodonyi.

– Ánizsos vaníliás cukorban áztatott hibrid kukoricára. Tudja, az a lófogu.

– Ühüm... a miénk dobozos.

– Áztatni az is jó. Tudja, az a helyzet, hogy manapság befektetés nélkül nem lehet profitot kaszálni.

– Azt nem – nyelt egyet a horgász. – Szóval maga szerint szart ér a cájgom...

– De kedves bátyám, mondanék én ilyen egy gyönyörű asszony előtt?

– Furcsa ember maga, Pontyos Marci! Van felesége?

– Volt. Kettő is volt. Aztán rájöttem, hogy ameddig másnak van, addig nekem tök fölösleges. Inkább spéci horgászbokra gyűjtök, mint az asszony hóbortjaira. Jobban jövök ki anyagilag. Nem próbálja ki az egyik botomat? No, csak egyet dobjon vele! Föl is csalizom. Amit fog, az a magáé. Addig én átnézem a maga botjait.

– Kösz, nem. Tudja, az az elvem, hogy asszonyt és szerszámot nem adok kölcsön. Kérni se szoktam.

– Ez most egy kivételes alkalom – vitte oda az egyik botot Marci. – Vegye úgy, hogy a gyártó ajándéka. Tulajdonképpen a cég ügynöke vagyok.

– Hát így egészen más – csillant föl az asszony szeme. – Kipróbálás gyanánt igazán dobhatnál egyet, apukám! – Aztán még halkán odasúgta: – Már csak nem hagyod, hogy lefőzzön ez a nyálás...

Bodonyi Imre nagyot nyelt, egy kicsit megmozgatta a derekát, aztán odament Marcihoz.

– Egye fene, adja ide azt a botot! De csak egyet, kipróbálás gyanánt.

Megfogta a bot végét, néhányat hátra lépett, aztán lendületből előre, és elengedte a zsinórt. Szinte belerecsogtek az izmai. Jó dobás volt, majdnem akkora, mint a másiké. Az asszony elmosolyodott, és büszkén nézett rá.

– No, látod, apukám, tudsz te, ha van mivel.

– Gratulálok! – nyújtotta a kezét az ifjabb, aztán leült az asszony mellé a padra. – Kíváncsi leszek, mit húz ki vele. Addig a másik botom dolgozik.

Alig telt el negyed óra, a vendég bot kapásjelzője szinte felsikoltott, olyan erővel indult el rajta a damil. A férfi bevágott, és egy újabb negyed óra elteltével az asszony száka tessekelt egy háromkilós pontyot.

– Már csak egyet kell fognia a második napijegyhez – mondta a horgász. – Anyukám, tedd ezt az úr szákjába!

– Dehogy teszi! – állt elé Marci. – Azt mondtam, hogy amit fog, az a magáé. Én majd még ez után kezdek horgászni.

– Rendben van – nyújtotta át a botot Bodonyi. – Akkor viszont megvan a két pontyunk, mehetünk haza. Nekünk egy napra csak egy napijegyre futja. De ha már úgyis itt áll a kocsi, megtehetné, hogy kiviszi a cájgunkat a parkolóig.

Megtette, persze, hogy megtette. Útközben azt is elmesélte, hogy neki se voltak ám mindig ilyen messze hordó botjai,

>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>> folytatás a 17. oldalról

meg Mercedes se simult a fenéke alá. Épp olyan csóró munkásember volt, mint... Na jó, ne példálózzunk, mert még megsértődik valaki. Aztán egy nap találkozott egy horgással, aki már akkor akkorákat tudott dobni, mint ő most. Kölcsönadta az egyik botját, és felajánlotta, hogy neki is adja. Igen, bármilyen hihetetlenül hangzik is manapság, ingyen neki adja, ha beszáll az üzletbe. Ez az üzlet pedig arról szól, hogy nincs más dolga, mint hogy szerezzen vevőket a botra, meg damilra, meg mindenféle horgászczikkre, amit a cég árul. Hozzá se kell nyúlni az áruhoz, csak elkéri a vevő címét, adatait, bankkártyaszámát, telefonon bediktálja a főnökének, a többit lebonyolítja a cég. Az ő bankszámlájára meg már utalják is a jutalékot. Az internetes honlapon mindent megtalál a vevő, amit csak tudni érdemes a legmodernebb horgászczikkekről. Ezt úgy hívják, hogy online áruház. Nem kell hozzá raktár, meg eladópult, nem kell utazni, cipekedni. Mindent házhoz szállítanak a megadott időben. Csak bekapcsolja a számítógépet, beírja a kódszámot, és várja a jutalékot. Ja, és ami szintén nem elhanyagolható tényező, hogy nem jön az adóellenőr. Nincs adó a terméken, mármint az az ÁFA, és a munkabér se adózik, mert nem munkabér, hanem jutalék. Először csak horgászczikkeket árult, de manapság már akár kocsit is lehet venni náluk. Ezt is onnét szerezte fél áron, ezt a Mercit. No, meg a sok jó haver... Csak beszél a minisztériumba, aztán postán kiküldik a rokkant-igazolványt. Megbüntették gyorshajtásért? Egy telefon a főkapra, és az ügyirat törölve. Lehet, hogy még a zsernyákat is lefokozzák, aki megállította.

– Nos, Bodonyi úr, mit szólna egy ilyen üzlethez?

– Á, nem értek én az ilyesmihez, spori! Aztán meg a számítógéphez se sokat könyítok. Az asszony szokta nézegetni a facebookon a pletykákat.

– Na látja... Az asszony nézi, maga bemutatja, és máris kész az üzlet. A bankszámlájukra meg csöpörészik a dohány. De Ibolyácska is besegíthet. Van az árukészletben konyhafelszerelés, kozmetikai cikk, meg akár háztartási keksz is. Akárkit nem vennék be az üzletbe, de egy ilyen szimpatikus házaspárnak, mint maguk, öröm segíteni. No, meg még horgásztárs is... Annak a rokkant-igazolvány aktának a számát meg adja meg telefonon! Majd beszólok a minisztériumba. Ha legközelebb találkozunk, lehet, hogy el is tudom vinni magának.

– Hát, nem is tudom... – feszengett Bodonyi az anyósülésen.

– Azért egy próbát csak megérne, apukám, ha már ilyen kedves hozzánk a Marci úr... – ingatta a fejét az asszony.

Nem véletlen, hogy az volt Bodonyi első kérdése Marcihoz, amikor ott, a tóhoz vezető dűlőútnál találkoztak, hogy mi van a rokkantigazolvánnyal?

– Meglesz, spori, meglesz. Rajta vagyok – nyugtatgatta az ifjabb. – Az a helyzet, hogy nyaral a haver. Tudja, ilyenkor, nyáron megáll az élet minden hivatalban. Valahol az Azori-szigeteken sütkérezik, de két héten belül megérkezik. Emiatt egy

percig se fájjon a feje! Ez a halór szintén haver, szólok neki, és beenged. Tudja mit? Ki se szálljanak, elintézem a napijegyet is.

– Várjon, adom a pénzt, meg a horgász-igazolványt!

– Hagyja! Legközelebb majd maga lesz a bálanya.

Az automata sorompó fölemelkedett, s már poroszkáltak is a nád övezte földutakon a táblákkal jelzett tavak közt válogatva. A táblákon számok és a tóban található halfajták neve volt. Külön a békés, meg a ragadozó halak. Bodonyi, meg a felesége majdnem lehajtottak az útról a nagy álmélkodás közben.

– Elmegyünk a hátsó tóra – kiáltott hátra Péterfi Marci a mögötte haladó házaspárnak. – Azt mondja a halór, hogy tegnap akasztottak ott valami nagy pontyot. Fél óráig fárasztották negyvenes zsinórral. Egyszer sikerült is megpipáltatni, de aztán megharagudott, szétépte a damilt és sértődötten bevonult a nádba. Azt mondják, legalább tíz kiló. Jó lenne találkozni vele, vagy a haverjaival.

Életterek II. (2014)

Ennél biztatóbbat nem is mondhatott volna újdonsült barátainak. Bodonyi már csak a vizet nézte kerekre nyílt kutató szemekkel, Ibolyka meg gondolatban a receptkönyvet lapozgatta, mennyi finomságot tudna ő rittyenteni egy ekkora halból...

Amint mentek az úton, itt is, ott is üldögélt egy-egy horgász a nádnyiladékbán. A hátsó tavon szinte senki. Illetve a túlsó parton voltak tán ketten, meg oldalt egy munkás nyírta a füvet.

– Itt a jobbak szoktak horgászni – magyarázta Marci. – No, akkor élesítsük be a halpuskákat, és lássuk, mit rejt ez a tó!

Eltelt egy óra, de nem történt semmi. Ibolya asszony nagyon unatkozott, mert kiderült, hogy azt a keresztretjtvényes újságot hozta magával, amit már a múltkor megfejtett. Marci a fejét ingatta, és áthurcolkodott egy másik nyiladékba, gondolván, hogy az asszony majd átmejj hozzá beszélgetni. Imre is nagyokat bólogatott a korareggeli napsütésben. Otthon hagyta a napzsemüvegét, és bántotta a szemét az erős fény. Hunyorgott is kegyetlenül. A botok szinte ugrándoztak a szeme előtt. Mi az, hogy ugrándoztak? Az egyik úgy megindult a víz felé, mintha lába kelt volna. Mire észbe kapott, már csobbant is a tóban. De hát hogyan történhetett mindez? Meg se szólalt az elektromos kapásjelző. A zsinór

se... A fenébe! Hiába kapkodott utána, képtelen volt elérni. Na jó, de egy rendes hal ilyenkor megijed, megáll, és lefekszik a fenékre. Ez meg csak úszik, úszik a tó közepe felé. Még szerencse, hogy ez az üregecs bot nem merül el, ott úszik valahol fölötté. Ugorjon utána? A fenének van kedve ilyenkor a halastóban úszkálni egy francos horgászbót után. De akkor hogy?... Á, ott az a csónak a parthoz simulva, ahol telepíteni szoktak. Épp ott vágja a füvet az a pasas...

– Hé! Kaszás ember! Maga. Hozza már ide azt a csónakot! A hal bevitte a botomat – kiabálta torkaszakadtából.

A kaszás ember lassan felnézett, aztán a hang irányába fordult, és visszaintegetett a parton ugrándozó horgásznak.

– Nem látom a csónak mellett a lapátot – kiabálta vissza.

– Nem baj, evezzen az ülésdeszkával!

– Jó. Odavigyem a ladikot, vagy a bótért menjek? – kérdezte a csónakba szállva. – Úgy látom, a bot nem merült el.

– Jó, akkor hozza ide a csónakot!

Így aztán ketten eveztek kézzel, ülésdeszkával a tó közepére, ahol megpihenni látszott a bot. Bodonyi gyorsan fölkapta, aztán lemondóan legyintett egyet.

– A francba! – mondta. – Elment ez a bálna. Biztosan betekerte valami nád-torzsába, aztán elszakította a damilt. Rafinált, öreg potyka lehet... No mindegy, ennek már annyi. Még szerencse, hogy a bot megkerült.

Közben a kaszás ember csak ült a csónak aljában, és merev tekintettel bámulta a partot.

– Mondja! – nézett föl az orsót tekergető horgászra. – Nem a Pontyos Marci az ott a parton, aki olyan sietve pakolja be a cuccát a kocsiába?

– De, a Marci – állt meg Imre kezében az orsó. – Együtt jöttünk, de hová siet ez ennyire? Ismeri?

– Ismerem hát, a gyalázatost... Azt éppen nem tudhatom, hogy hová siet, de hogy nem jut messzire, az biztos. Tegnap adott ki ellene körözési parancsot a rendőrség.

– A Marci ellen? Ne mondja már... És ugyan miért?

– Bűnszövetkezetben elkövetett rablás, csalás, sikkasztás, orgazdaság, meg mit tudom én, milyen ganáságok miatt. Nem káptalan az én fejem, hogy az ilyen jogi szövegeket megjegyezsem. Itt is be-szervezett mindenkit ebbe az internetes buliba. Elkérte az adatainkat, meg a bankszámlaszámunkat, aztán egy nap arra ébredtünk, hogy nincs egy fillérünk se. Ahelyett, hogy ráküldték volna a jutalékot, azt is lerabolták, ami rajta volt. Engem is éppen tegnap citáltak be a rendőrségre emiatt. Hát kellett ez nekem?

– Állj meg, te szarházi! – kiabált utána, és úgy rázta az öklét, mintha áramütés kínozná. – Nem jutsz messzire, te gané, már várnak rád a rendőrök!

Annak ugyan kiabálhatott. Szélsébesen dobálta be a holmiját a csomagtartóba, aztán úgy elhajtott, hogy porzott utána a dűlőút. Bodonyi Imre csak nézett utána, és a tarkóját vakargatta zavarában. Majdnem kiesett a billegő ladikból.

– Ó, én tökkelütőt! – csapott a homlokára. – Végig azt hittem, hogy az asszonyra hajt.

SZÁNTAI JÁNOS

Isten Önnel, herr Fischer!

Nem tudom kilúgozni a személyességet ebből a szövegből. Tekintettel arra, hogy a nemrég a mennyei gyöngyvásznakra költözött Fischer Istvánról szól. A filmesről. A lakatosról. Az emigránsról. Édesanyám első férjéről. Akiről nagymamám csak per Fischer Pisti nyilatkozott. Aki a maga részéről pont olyan kommunista volt, mint Fischer István apukája. Ez van, illetve ezek voltak.

Négy évvel ezelőtt találkoztam vele. Egy kocsmában. Mesélt édesanyámról. Akire, különböző okok miatt, nem emlékeztem. Az egyik ok objektív: öt éves voltam, amikor autóbalesetben meghalt. A másik kevésbé az: sokáig úgy tudtam, elhagyott. Megkérdeztem hát Fischer Istvánt. Nem mesélt sokat. Viszont amit igen, azt pár határozott vonallal rajzolta elém a levegőbe. Az imaginárius vásznon megjelent a főszereplő, a környezet, az antagonisták, pörgött a film, én meg néztem. Nyugalom, néhány kihagyással fenntartott figyelem, élesen megrajzolt karakterek jellemezték ezt a kisfilmjét is. Kérdeztem, csinál-e még filmeket. Mondta, nem. Jól van. Persze, elég filmet csinált, mondhatja bárki. S eleget élt is. Kettő helyett akár.

Az 1936-os kolozsvári babától a saarbrückeni Herr Fischerig hosszú volt az út. Meg rázós is. Volt közben egy világháború, egy kommunista diktatúra... sőt, kettő, mert Fischer a szovjet rendszerbe is alaposan belekóstolt. Akkoriban ugyanis a kommunista gyermekeket, nem, javítok, a kommunisták

gyermekeit kiküldték a Szovjetunióba tanulni. Igaz, őt történetesen akarata ellenére. 1953 tájékán ugyanis, fiatal bakkalaureátusként, Fischer filmes operatőr szeretett volna lenni. És volt is rá lehetőség, Bukarestben. Csakhogy közbeszólt a történelem meg a szülők: politikai gazdaságtant kellett tanulnia szegény fejének, pont a szovjetektől. (Itt szövődik szorosra a magántörténelem, ugyanis édesanyámmal Leningrádban házasodott össze Fischer Pisti, vallo-mása szerint egy saját szobáért. Nem is tartott sokáig a lamúr.) Aztán renitencia miatt hazavágták Leningrádból, és kizárták Románia összes egyeteméről. Nem akaródzott neki rendes kommunistának lenni, kérem szépen. Következett a lakatosság meg a hűtőgépszere-lés.

Mindeközben meg: film. Eleinte nézés. Idősebb Fischer ugyanis mozigépezés volt a szovétai nyári moziban, még házassága előtt. Aztán később, ahogy ez lenni szokott a kommunista világtéremtő időkben, az apa kezébe került két, 1945-ben hátrahagyott vetítógép, és elindított egy mozit, már Kolozsváron. Fia természetesen örökbérlettel rendelkezett a mozgóban, és megnézett mindent, a szovjet oktatófilmtől a szovjet dokudrámán keresztül a filmre vett szovjet színházi előadásig.

Aztán írás. Az *Utunkban* kezdte, Halász István néven, aztán *A Hétben* folytatta, Halász-Fischerként, majd az utunkos keresztnév elmaradt, jött az *Előre*, az *Ifjúmunkás*, és így. 1962-ben ugyan a Ceaușescu-rendszer megen-gedte, hogy Fischer úr folytassa gazdasági vonatkozású tanulmányait, és Fischer úr folytatta is, ám szerencsére 1963 nyarán, hosszú szünetet követően, újraindultak a filmes szakok Bukarestben, és Fischer úr váltott. Becsülettel elvégezte a filmiskolát, és felvette a munkát az Alexandru Sahia dokumentumfilm-stúdióban. És csinálta a dokfilmeket. 1971-ben aztán leigazolt a bukaresti magyar adáshoz. És mindjárt utána, 1972-ben elkészítette az úgymond első erdélyi (vagy romániai) poszt-janovicsi magyar játékfilmet, Páskándi Géza *Európa térképe* című novellájának filmes adaptációját. A film mai szemmel nézve nem tűnik nagyon nagy dobásnak, az alkotó szerint sem. Arra viszont bőven elég volt, hogy kiverje a biztosítékot az illetékeseknél. Gyakorlatilag elásták. Ahogy Fischer egyéb, nem rendszerkompatibilis mozgóképterveit is. Semmi különös nincs

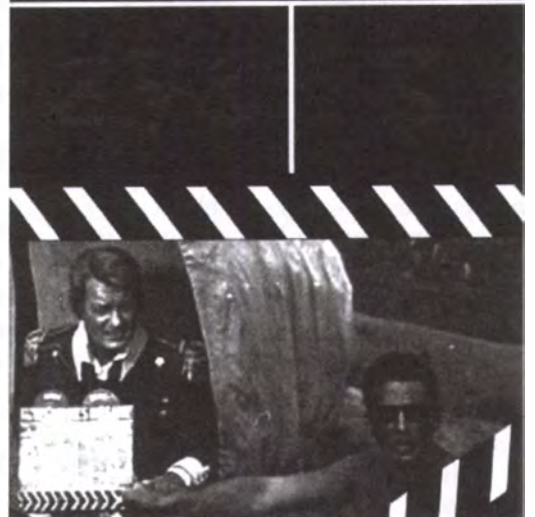
KINEMATOGRAF

ebben, így ment ez akkoriban. Viszont Fischernél betelt a pohár. 1973 augusztusában olajra lépett.

Érdekes (vagy jellemző?), hogy angolos távozásával az itthoni kisebb-nagyobb köztudatokból is kicsusszant. Alig lehet némi filmográfiára, életrajzi adatra lenni a Németországba emigrált filmesről. Bár az is lehet, nem az itthoni kollektív felejtés a ludas. Hanem az, ahogy Fischer élt. Ment előre. Dolgozott szabadúszóként, stúdióknál, csinálta a televíziós filmeket, dokfilmeket, ahogy jöttek. A rendszerváltás után aztán jelentkezett, segített, ahogy tudott. De ha jól tudom, nem tért vissza valamiféle filmes messiásként, megcsinálni azt, amit anno nem lehetett. Nem érdekelte a pajzson érkezés.

EGYPERCES FISCHEREK
A SZÖKÖTT FILMES ÉLETEI

PÜNKÖSTI ÁRPÁD

Emlékezzünk néhányan. Elgondolkodunk azon, hogy talán jó lenne egy hely, ahol esetleg létre lehetne hozni egy archívumot, és nézni a Fischer-filmeket. Mert, ugye, ma aztán van magyar televíziónk bőven Erdélyország-Tündérorságban. Egyik jobb, mint a másik. Tele több évtizede halott televíziós kultúrát propagáló vezetőkkel és nyilván teljesen pártatlan patrónusokkal. Akik alatt a jó szakemberek, alkotók próbálnak, mit is... túlélni? Lehet, hogy mégis elkelt volna ide egy renitens Fischer? Sőt, több is? A filmtár még összejöhet. Fischer István, nekem legalábbis, úgy, ahogy eddig, többé nem. De lehet, nem is baj. Van egy-két szöveg, néhány film. Merevlemez. Meg a levegő filmvásznán.

KAÁLI NAGY BOTOND

Bűnök templomából

A *Karamazov testvérek*: Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij utolsó regénye, életművének csúcsa, legösszetettebb és az emberi lélek legmélyebb zugait is bejáró alkotása. Megismételhetetlen mestermű – mondják sokan, és igazuk van. Egy ilyen regényt színpadra adaptálni, illetve színre vinni merészség és felelősség egyaránt. Hiszen úgy kell megtartani a lényegét, a mondandót, a tökéletes többszólamúságot, hogy mindannyian tudjuk: az adaptációk esetében, a színpadra alkalmazás során megannyi fontos részlet, szín és nüansz kikerülhetetlen módon elveszik. A Dosztojevszkij regényét drámává átíró Richard Crane tisztában volt ezzel és nagyszerű megoldást választott: a többszólamú regényt többszólamú szerezpáttal adaptálta színpadra. A négy szereplő, saját fő szerepei mellett az összes többi szerepet is eljátszsa. És ami az elején enyhén zavaró, az az előadás végére egyértelművé válik – ahogyan egymás között cikáznak, váltakoznak, egymásba olvadnak és egymásból szétszakadnak a szerepek, úgy változik a színpadi és nézőtéri érzésvilág, és alakul ki egy szinte lázálomszerű állapot, amely valóságosságát miatt válik – Dosztojevszkij-i értelemben – teljesen valóságossá.

Az előadás rendezője, Albu István, Bocskai Gyopár jelmez- és Tenkei Tibor díszlettervezővel egyetemben gyönyörű, titokzatos és hangulatában egyértelmű színpadképet varázsolt elénk: egy nagy teremben vagyunk, amelyet foghíjas, sötét pasztellszínű deszkafalak határolnak, a falakon vitrókra hajazó színezett ablakok, a háttérben ajtó, a tér közepén jókora (felemelhető, leereszthető) kereszt. Derengő fények, a mennyezetről a padlón kialakított tóba zuhog a víz. Gregoriánhoz hasonlatos egyházi zene.

Ebben a térben elevenednek meg a szereplők és kezdődik az előadás, az-

Jelenet az előadásból. Fotó: Rab Zoltán

zal a jelenettel, amikor az apa, Fjodor Pavlovics és fiai állnak Zoszima sztárec előtt, hogy az tegyen közöttük igazságot. Innen indul a játék, változnak a viszonyok, változik meg a tér és veszi kezdetét a csapongó indulatokban, földi pokolban, mennyei szeretetben, mocskolódo részségben és fennkölt gondolatokban, testvéri szeretetben és apai gyűlöletben, zavaros pénzügyekben, anyagiakra hajtó kurvákban és rablógyilkosságban nem szűkölködő krimi, amelynek nagyszerű keretet ad a hol templombelsőre, hol megroggyant dácsára, hol kihallgatósobára, hol kocsmára, hol tópartra hajazó színpadi mikrokozmosz. Itt ismerjük meg a négy testvért – a gondolkodó Ivánt, a vad Dmitrijt, a vallásos Aljosát és a fattyú Szmeryakovot, akik szinte mindannyian az apjuk pénzére hajtának. És amikor a vén terroristát, Fjodor Pavlovicsot valaki megöli, Dmitrij pedig részegen, véresen és több ezer rubellel előkerül, az addig is roppant feszes, alkoholba, epilepsziába, hitelenségbe és buzgó vallásosságba egyaránt mélyen bemártott érzelmek valóságossá válnak kirobbannak.

Mint említettük, az előadás négy szereplője – Bokor Barna, Bányai Kelemen Barna, Galló Ernő és László Csaba – megannyi szerepet eljátszik. Egymás bőrébe bújnak, hol az apát, hol az egyik fiút, hol a sztárecet, hol az ördögöt látjuk megjeleníteni általuk, az adott szereplőt jelzi a hanghordozás és jelzik a jelmezek, kellékek egyaránt. Az apát például egy hatalmas, fehér bunda, Ivánt az elegáns öltözet, Dmitrijt a szakadt ing és eszelős tekintet, Aljosát a szerzetesi csuha. Az alapszerepek szerint Bokor Barna alakítja Iván, Bányai Kelemen Barna Dmitrij, László Csaba Aljosa és Galló Ernő Szmeryakov karakterét, de egymás és a mű többi figurájának szerepében is láthatjuk őket. Mindez rendkívül megterhelő úgy a színművész, mint a néző számára, hiszen az előbbinek szinte percről-percre változnia kell, utóbbi pedig nem képes maradéktalanul követni e változást. Legalábbis a produkció elején. Mert kis idő elteltével beleszokunk a folyamatos hullámvásba, megtanuljuk, hogy ne az arcot, hanem a szót figyeljük, hogy elvonatkoztatassunk a

játszóról és a játszottra helyezük a hangsúlyt – mindez igencsak egyedi és rendkívüli összehangolás, a regény többszólamúságát komplexitásában elérő színházi élményt eredményez: amelyet fűszereznek a Dosztojevszkijre olyannyira jellemző filozófiai, vallási, metafizikai jellegű párbeszéd, az ittas őrzöngés, a békés horgászás. A produkció olyan, mint egy misztériumjáték, de nem annak hagyományos, színházi-egyházi értelmében. Titokzatos és sötét, állandó és változó. A tér közepén álló fakereszt aszerint válik

THEÁTRUM

kocsmaasztallá avagy padlóvá, ahogyan azt a helyzet kívánja. A mennyezetről zuhogó víz hol megkeresztel, hol bőrig áztat. A metafizikai párbeszéd sorozata keveredik a nyers trágársággal, az ortodox kolostorok sejtelmessége, sötét hangulata a bizarr és szinte brutálisan groteszk jelenetekkel: például azzal, ahogyan Szmeryakov ananászt eszegetve belezi ki a színpadi tóból kifogott halat, vagy ahogyan Grusenyka Szvetlova és Katyerina Ivanovna tangában lejtenek rúdtáncot az imént még kolostorként funkcionáló terem asztalán (természetesen Grusenyka és Katyerina alakját is a fentebb említett színművészek formálják). De ide tartozik az apa horgászás-jelenete, amely alatt Aljosának végig énekelni kell, Fjodor Pavlovics temetése, amelynek során a bundát a színpad padlózatába rejtik és Szmeryakov unottan precskeli a hatalmas gyertyáról a viaszt a földre, vagy *A nagy inkvizítor* jelenete és a kihallgatás percei egyaránt. A színművészek fantasztikus játéka méltó módon teszi egészé Albu István rendezői koncepcióját. A Tompa Miklós Társulat négy igen tehetséges, fiatal színésze hihetően, hitelesen formálta nem csak a saját „fő szerepét”, hanem az intenzíven változó mellékszerepek sokaságát is. Nagy színészi feladat ez, az alakítások pedig nem nőttek túl a Kisterem adta tér bensőséges voltát, az agresszió, az impulzív érzelmek nem harsányak, sem túljátszottak, inkább visszafogottak és felbugyogóak voltak, méltóak ahhoz a mély, szinte torokszorogató, dohos reménytelenséghez, amellyel szinte dániai történetként „búzlott” az előadás.

Utóbbinak gyönyörű ívet adott a rendező, szinte szimfóniaként bomlik tételekre a produkció és jelenik meg a bűn és a bűnhődés, a büszkeség és a balítélet kérdésköre, a testvéri szeretet és gyűlölet, a menny és a pokol, a hitelenség és a bigott vallásosság, a betegség és a megbocsátás emberi lényeken keresztül megvalósuló kivételése. A tételközi „szünetekben” pedig a humor az úr, a groteszk képi világ és a féktelen nevetés, amely nem felszakítja a produkció sötét tónusát, hanem még erőteljesebbé varázsolja azt. Mintha az emberi bűnök templomát látnánk, amelynek mennyezetről hiába zuhog eső, hiába csordogál szenteltvíz. A feloldozás esetleges lehetősége a nézőben van, aki kívülről, a felfokozott érzelmek és rejtetten kimondott titkok miatt szinte Istenként nézi a történeteket. De ebben a világban nincs Deus ex machina, a publikum csupán a nézői mivoltára kárhoztatott. Amely – ezen előadás esetében – nagyszerű szerep.

Marosvásárhelyi Nemzeti Színház, Tompa Miklós Társulat. F. M. Dosztojevszkij – Richard Crane: *Karamazovok*. **Szereplők:** Bokor Barna, Bányai Kelemen Barna, Galló Ernő, László Csaba. **Jelmeztervező:** Bocskai Gyopár. **Díszlettervező:** Tenkei Tibor. **Fordította:** Máhr Ágnes. **Rendező:** Albu István.

BORCSA JÁNOS

Esszéregény történelmi kényszerpályákról

A szeminárium szó értelmezéséhez a mag jelentésű semen latin szóból kell kiindulnunk, s így az egyetemi előadásokon „elvetett” ismeretek és tudás alkalmazásának, gyakorlásának, szakmai viták során való „beérésének” keretként és alkalmaként értelmezhető. Emlékezetem szerint valahogy így mutatta be a szeminárium szó jelentését a másodéves egyetemi hallgatóival való első találkozásán, 1973 őszén a világirodalmat előadó és a szemináriumokat is maga vezető klasszika-filológus professzorunk, Szabó György, aki Szabédi Lászlótól vette át még 1952-ben e tárgy egyetemi szintű előadását.

Minthogy Kántor Lajos a *Konglomerát* című munkájának* a részeit szemináriumoknak nevezi, mondhatni a magvetést követő fázisra, az érlelés folyamatára gondolhat így az olvasó. Előrejelzi tehát ezáltal a szerző, hogy bizonyos gondolatok, eszmék, kutatási eredmények vetésének, de még inkább beérési folyamatának elbeszélése kerül sor ebben az irodalmi műben.

Mindenik rész egy-egy irodalom- és esztétikai keresztszemet tulajdonképpen, sőt az erdélyi magyarság huszadik századi történetének mondhatni egy-egy korszeletét vázolja fel bennük a szerző, s ezeknek az irodalmi, tágabb értelemben történelmi momentumoknak vagy csomópontoknak általában az előzményei is felszínre kerülnek, esetenként pedig valamely későbbi időpontból, esetenként az elbeszélés jelenéből is megvilágíttatnak.

Regényszerű elbeszélő alkotás a *Konglomerát*, középpontban Sebestyén Lászlóval, a fiktív szemináriumok organizátorával és vezetőjével, akiben egyértelműen a mű szerzője, Kántor Lajos ismerhető fel, s akinek irodalom-, eszme- és társadalomtörténeti kérdéseire, a kisebbségi helyzetbe került erdélyi magyarság huszadik századi múltjára és jelenére keres válaszokat három, általa preferált valós személyiség, Szabédi László (1907–1959), Gaál Gábor (1891–1954) és Szilágyi Domokos (1938–1976) munkáiban. A filológus és irodalomtörténész Sebestyén mindhármuk munkásságának és életművének alapos ismerője, kutatója és feldolgozója, aki ezúttal harmójuknak egy-egy előre kijelölt tárggyal, valós történelmi helyzettel vagy problémakörrel kapcsolatos nézeteit, állásfoglalását mutatja be. Huszadik századi irodalmunk három meghatározó szereplője áll az SzGSz iniciálékkal jelölt fiktív regényalak mögött tehát, aki(k)nek a munkáihoz, írott formában fellelhető szövegeihez fordulva keres válaszokat Sebestyén a benne felmerült, illetve a mai valóság által, az elbeszélés jelenében, a 2010-es évek elején felvetett kérdésekre. Együtt kérdezi Sebestyén a benne úgymond sajátosan élő hármast.

Egy-egy fontosabb kérdéskör felvázolására, illetve a válaszok keresésére külön fejezetet, azaz szemináriumot szen-

tel a szerző. Ilyen kérdéskörnek minősül a klasszikus magyar irodalmi hagyományból Vörösmarty, továbbá a transzszilvanizmus, az erdélyi magyar színház kérdése, a kisebbség és többség viszonya a történelem változásai közepette, aztán a sztálinizmus és a sematikus irodalom problémája, a humor és szatíra irodalmunkban, vagy a magyarországi 1956 és az erdélyi magyar írók s a többi.

Ezen túlmenően pedig a szeminárium a képzeletbeli viták keretétül szolgáló szellemi környezetként tétéleződik, és fiktív, regényszerű ténynek tekinthető, akárcsak SzGSz, aki(ke)t írásaik révén úgymond bevon a játékba a szerző, felidézendő a múlt egyes momentumait.

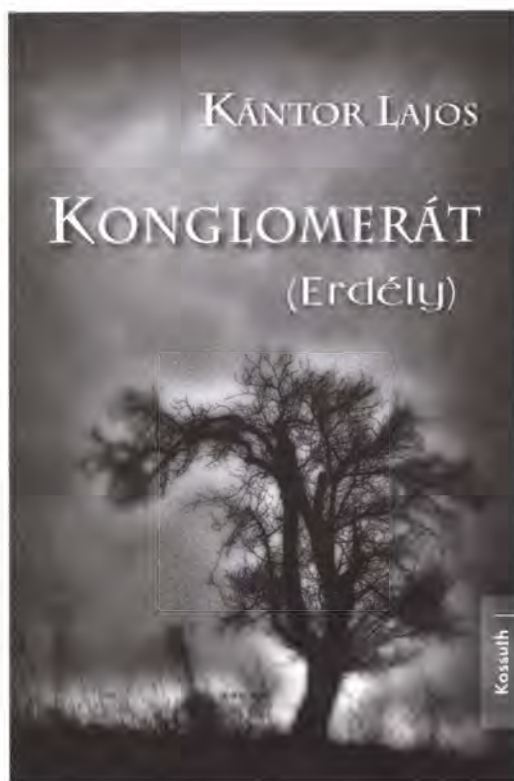
S hogy szükség van ma is a felmerült kérdések ilyen, regényes keretek között való tárgyalására, vagyis megvitására, a nézetek szembesítésére és ütköztetésére, ahhoz nem férhet kétség, minthogy a kérdések tárgya, illetve alfája és ómegája a Sebestyén által konglomerátumként tétélezett szűkebb haza, Erdély. Ebből a – Szabédi ifjúkori naplójából származó – tétélezésből kiindulva adta a szerző művének az *Erdély* alcímet.

Költők s bírálók állanak a *Konglomerát* középpontjában – hogy az egyik fő regényalak, Szabédi szavaival, pontosabban híres avagy elhíresült versének címével éljek. Az 1946-ban írt Szabédi-vers még két, egymást kizáró lehetőséget állít az akkori idők írástudói elé: a háború utáni új világ és társadalmi berendezkedés mellett lelkes megszólalást vagy a hallgatását: „Vagy ontsatok könnyet a romra, / vagy énekeljétek a holnapot, / ha lelkesedtek, rajta fel, rohamra, / ha nem, hallgassatok.”

Pusztá életrajzi adatok is alátámasztják, hogy ama romokon épült holnap, a hamarosan berendezkedő kommunista rezsim mindhárom jeles írástudó pályáját vagy előbb, vagy utóbb, de kerékbe törte. Az uralkodó rendszerrel kötött alkujuk egymáshoz nem mérhető, de kihatásában végzetesnek bizonyult mindhármuk esetében. Szabédi és Gaál hol cselekvő részesei, hol pedig célpontjai voltak az új rendszernek, Szilágyi inkább kiszolgáltatottja, hogy aztán, a történelmi idő különböző pontjain ugyan, de végső soron mindhárman áldozataivá váljanak.

Életművet kevés szál kapcsolja egymáshoz, mind eszmei-ideológiai téren, mind az irodalmi és esztétikai eszmények tekintetében inkább a távolság volt a feltűnő hármuk között. Mondhatni a véletlen műve, hogy Szabédi, Gaál és Szilágyi „összege” adja az SzGSz nevű regényalakot. Végül is ilyen a konglomerátum maga, azaz – egy értelmezést idézve – „különmű elemek halmaza”, illetve „egyveleg”...

A szemináriumok vezetését vállaló Sebestyén viszont kínál olyan témákat megvitásra, amelyekhez mindhárman valamiként viszonyultak munkásságuk valamely szakaszában,

s ezek mindenikük esetében leírt szövegekként léteznek, idézi is ezeket mint dokumentumokat Sebestyén, s ezen vélemények szembesítése minden esetben egy-egy szakmai vita formáját ölti, vagyis megvalósul a fiktív szeminárium. Egyik legsikerültebb az első, az *Apokrif Vörösmarty* című. Ebben csillogtatja meg a szerző irodalomtörténeti-filológusi felkészültségét, emellett jó érzékkel teremt problémahelyzetet, mértékkel idéz dokumentumokat, s célra törő a gondolatvezetés. Vagyis ez a fejezet éppen egy jó esszé kívánalmainak tesz eleget.

Sebestyént, a negyedik regényalakot mindhármukhoz különös szálak fűzik: Szabédit kedvelt egyetemi tanárának és szeretett mesterének tekinti, Gaált mint a régi *Korunk* főszerkesztőjét elődjének, Szilágyi Domokost diák- és nemzedéktársának, s ezen túlmenően meg kell jegyeznünk, hogy kritikusként és irodalomtörténészként mindhármuk munkásságát mintegy félszázadon át tanulmányozta, kutatta, értelmezte és értékelte.

Azáltal, hogy a szerző Sebestyénben megteremti a negyedik regényfigurát, aki az ő alteregója tulajdonképpen, lehetőséget is teremt, hogy saját maga alakjára és szerepére távolságtartóan, kevésbé elfogultan tekintsen. Nem emlékirat ugyanis, hanem regényes alkotás, pontosabban esszéregény a *Konglomerát*.

Igaz, ez a távolságtartás – ami nyelvtanilag abban nyilvánul meg, hogy az elbeszélő egyes szám harmadik személyben beszél a szereplőkről – nem akadályozza meg az elbeszélőt abban, hogy néha mégis Sebestyén szerepét eltúlozza, például egyik alkalommal egy kisiskolás kori fogalmazványának idézésével (vö. 93.). Nem találok ugyanis indokoltnak, hogy a sztálinizmus az irodalomban-kérdés „szeminárium” vitájában helyet kellene adni ama fogalmazványának, kétlem, hogy úgymond illusztrálni kellené egy közismert történelmi tény, miszerint az 1950-es évek elején minden intézményes formában elképesztő szintet ért el a sztálinizáció foka.

Ugyanakkor érthetetlen lehet az olvasó előtt, hogy a valós kérdéseket nyíltan felvető és megtárgyaló fiktív szemináriumok során az elbeszélő miért mentegeti néha Sebestyént, akinek lett volna alkalma fontos irodalomtörténeti momentumok tisztázására irodalmunk egy-egy kulcsszerepet játszó szereplőjével azok életidejében, de végül is nem tette meg. Marosi Pétertől például elmulasztotta megkérdezni, hogy 1949 szeptemberében az *Utunk* szerkesztőségében sor került-e Szabédi-versek és a költő magatartásának, hallgatásának megvitatására (vö. 122.). Bajor Andorral pedig azt kellett volna tisztáznia, hogy milyen belső vagy külső motívumok indították Szabédi-ellenes, hatásában egy merénnyel felérő paródiája (*Egy költő és a vöcsök*) megírására (vö. 174.). Előfordul, hogy történelmi eseményekhez, nevezetesen a magyarországi 1956-hoz kapcsolódó fontos írói-politikai állásfoglalások esetében mellőzi az aláírók teljes listájának közlését, csak egyes erdélyi magyar írók nevét sorolja fel például, akik az 1956 novemberi, magyarországi íróknak címzett levelet aláírták, másokét viszont elhallgatja (vö. 198.).

Végül a fiktív szemináriumok vezetőjének úgymond figyelmetlenségét tenném szóvá, hiszen két esetben is valamely résztvevőnek ugyanazon „hozzászólására” épít, azaz ugyanazon Gaál-, illetve Szabédi-szöveget két fejezetben is közreadja. „Reám vonatkozó irgalmatlan és a valóságtól teljesen elvont bíráló megjegyzésed után remélni merem, hogy a jövőben nagyobb mértékben fogsz segítségre lenni abban a törekvésemben, hogy munkalehetőséget teremtsék a magam számára, mint amilyen mértékben a múltban segítettél” – írta egy kiélezett helyzetben Szabédi Gaálnak, s ez a 122. és a 172. oldalon egyaránt olvasható. Különböző levélrészlet irodalmunk akkori két kulcsszereplője közötti feszült kapcsolatot dokumentálja. A másik, ugyancsak kétszer idézett szöveg pedig arra példa, amikor a bírálóból vádló, illetve költők fölött ítélező irodalmi dikátor lesz. „A Szabédi László-féle hallgatásba való elvonulás nemcsak korszerűtlen, de korellenes is” – egyebek mellett ezt jelentette ki Gaál 1949-ben, egyik *Utunk*-cikkében, amelyből hosszabb idézetet találni a könyv 121. és a 172. oldalán.

Erdélynek, eme történelmi konglomerátumnak olyan időszakát idézi Kántor Lajos könyve, amelyben – újból Szabédi szóhasználatát követve – költők s bírálók nemcsak a megszólaláshoz, de a hallgatáshoz való jogukat is nehezen, sok esetben komoly áldozatok árán tudták (vagy nem tudták) kiküzdeni...

Azt gondolom befejezésül, a fiktív szeminárium vezetője által felvetett kérdések sokaságának érdemi bemutatására nem alkalmas egy recenzió, sőt ezek a három-négy évvel ezelőtti, azaz az elbeszélés jelenében megfogalmazott kérdések annyira aktuálisak, hogy ezeket csakis egy igazi szeminárium keretében lehetne megvitatni.

Kántor Lajos: Konglomerát (Erdély). Budapest, Kossuth Kiadó, 2012.

Versbe öltözés

Ungvári László Zsolt: Napéjegyenlőség. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2013.

Ungvári László Zsolt legújabb kötete egy válogatott és új versekből álló kompozíció, amely igyekszik minél több viszonyítási pontot teremteni – egyfajta hagyományba való (ön)beágyazásnak az érdekében – önmaga értelmezéséhez, kezdve a Király Lászlónak címzett kötetnyitó művel egészen az Omar Khajjám, Füst Milán, Garcia Lorca szellemét és emlékeztét idézőkön át a kortársakat megszólító *Sorakozó* című záróversig.

Úgy tűnik, a *Napéjegyenlőség* kitüntetett pillanata teremt létjogosultságot ennek a sokfelé való nyitáshoz, amely a számvetés beszédhelyzetével („Életem felezőidejében járok”) Ungvári klasszicizáló költészetében integrálható és szintetizálható lehet. Ennek a költészetnek formailag legszembevetőbb sajátossága a kötött versek kedvelése (de a kötetbe jónéhány szabadvers is került), a hangsúlyos zeneiség, képileg pedig a talán túlságosan beszédes metaforák: a hold, nap, arany, ezüst, csillag, angyal, öröklet a versvilág állandó, túlterhelt díszítőelemei. Ezzel szemben az olvasónak hiányérzete támadhat az elkezdett, eredeti és egyéni képzettársítás lehetőségeinek kihasználatlansága miatt – sok olyan sűrített kép villan fel, amely talán jobban kibontakozhatna: az „elmúlás-herceg” (*Percek ingóságain*), „Varrom az időt, az emlékeim” (*Varrom az időt*), „Havon angyalvér a kicsinyített idő”, „Pipacsmező az arany tegnapi” (*Halálfüge*).

FÜLSZÖVEG

Megdöbbenő erejű viszont ahogyan a verseket áthatja az idő múlásának velő-kig ható tapasztalata, az idő mint testbe kódolt tényező: „Palackozott múltat lélegzik a lélek” (*Csigaház*), „csontjaidban ma az idő lakik” (*Idő csontjaidban*); a szerelem gyakori témáját – az olaszországi együttlétektől mámoros, kéjteli, gitárral kísért pillanatokig – a hiány, a magány, a veszteségérzet súlya ellenpontozza; mind ezen élmények és a lírai én között pedig a vers olyan mediátorként lép fel, amely révén a költészetnek és a költői mesteriségnek valamilyen idealizált, misztikum felé hajló megélése válik lehetővé: „... s elindulok a láthatatlan jövő felé versbe öltözötten”.

Milyen gyermek

Kollár Árpád: Milyen madár. Csimoto, Budapest, 2014.

Mozaikszerűen állnak össze egésze Kollár Árpád gyermekvers-kötetében a gyermek mindennapos élményei és ezekhez kapcsolódó ötletei, vágyai, félelmei, a világ dolgaira való rácsodálkozásai. A lírai ént hajtó lendületes

beszédkézszer a kötet közepére tudatosul benne: „csak beszélek és beszélek, és nem bírom abbahagyni,/ még nem tudom, mit mondok majd, de kiderül közben úgyis.”

És valóban kiderül közben, hogy ez a hang nagyon sok mindenről tud beszélni: foglalkoztatják az őt körülvevő jelenségek, saját személye, tükörképe és jövője („virsliből, lekvárból, kifliből pedig leszek én, /de belőlem mi lesz, mi lesz belőlem, mi lesz”), a családja, a miértek és a (nem) szeretetek, kedvenc motívumai pedig (madarak, gombaszedés az erdőn, biciklizés, csiga, maci, foci, barack, kutya) átjárják a szövegeket és az azokra nagyon sikeresen rájátszó illusztrációkat.

Az viszont nem derül ki, hogy milyen madár vitte el a tavaszt a kötet címadó versében; hogy mi van a csillagok mögött; hogy mi lesz vele, és mi lesz a macijával, ha ő meghal. Hangsúlyosan vonul végig a kötetben a szülők elvesztésétől való félelem, s talán a legmegdöbbentőbb versek épp azok, amelyek az anya-apa hiányát jelenítik meg: az *En apum* Miatyánk-átírás és az *Anyam nem anya* című vers. Nemcsak a halál tematizálása, hanem az időtapasztalat is egyfajta tragikum megejtéséről tanúskodik: „szappanszagú a bőröm és nem tudom, / hova tűnhetett ez a nap, hova tűnhetett el ilyen gyorsan.”

A gyermek létformája azonban a játék, s a komoly dilemmák egy kötetnyi játék során kapnak helyet. A szervezőelvet tekintve az a tendencia, hogy a „nehezebb” versek a két hangsúlyos póluson, a kötet elején és végén legyenek, középre pedig szusszanásként olyan címűek, mint a *Badar* és a *Zagyváló*, vagy a „hülyeversek” kerülnek. A versformát tekintve is nagy a változatosság, a legáltalánosabb a mondókák világát idézve a gondolatok listaszerű halmozása, gyakran anaforikus ismétlésekre épülve és csattanószerűen zárulva akár rimes, akár rímtelen sorokkal.

Milyen gyermek szólal meg tehát a versekben, és milyen gyermeknek szól a kötet? Játszó, gondolkodó, csodálkozó, félni nem féltő, felnőtteket megfigyelőnek, aki szerint „olyan jó minden, jó a világon, ha jó”.

CODÁU ANNAMÁRIA

Erdélyi zenei misék restitúciója

Doktori értekezések ritkán érdemlik ki a közérdeklődést, az a disszertáció azonban, amelyről alább esend szó, messze túlmutat önmagán, és egyáltalán nem tartozik abba a kategóriába, amely a mindenáron-karrierépítéstől és a magasabb fizetési besorolás reményétől szaglik.

E zenei történeti tárgyú disszertáció tudniillik három pillér jóvoltából „stabil” a muzikológia értékmezéjében. Szerzője, Potyó István kolozsvári karmester (a Szent Mihály templom kántorkarnagya) egyfelől módszeresen felkutatva a 18–19. század során Erdélyben született zenekaros misekompozíciók írott anyagait, miközben „restaurálta” őket – egynek sem volt generálpártitúrája, tehát azokat is össze kellett állítania, ami nyilván kritikai megközelítést és korrektori hozzáállást is igényelt –, másfelől a doktori kutatómunka kritériumainak megfelelően elemezte is a misék fontosabbjait, harmadfelől pedig – és a közismeret számára nyilván ez a legjelentősebb – mindegyiket meg is szólaltatta zenekarral, kórusral, alig pár esztendő alatt.

A 2012-ben megvédett disszertáció alapanyagát három zeneszerző misekompozíciói alkotják. Anton Hubatschek (1763–1813), Georg Ruzitska (Ruzitska György, 1789?–1869) és Bertha Brukenthal (1846–1908) egyházzenei terméséről általánosságban el lehet mondani, hogy a klasszika nyomvonalán haladva és az egyházzenei elvárásoknak megfelelően a 18. és 19. század zenei konzervativizmusának képviselői. E misekompozíciók szerzői nyilvánvalóan nem akar(hat)

nak többet, mint egy bejáratott zenei nyelvezet készletével az időtlen és divatoknak vagy innovációs igyekezetnek ki nem szolgáltatható egyházzenei (de nem liturgikus-zenei!) „tartalom” produktív újrafogalmazását.

A morvaországi születésű Anton Hubatschek Szebenben, a Gubernium akkori székvárosában, a kulturális gócpontban telepedett meg. Érdeklődésében és életművében meghatározó szerepet játszott a Singspiel (opera), elannyira, hogy megírása után alig hét évvel már vezényelte is Mozart *Varázsfuvoláját* Szebenben! Egyházzenei termésének persze inkább az érett, de olykor kissé sematikus klasszika volt a jellemző bélyege. Misekompozíciói közül a nagybőjtire írt misék sorozata a legszámottevőbb. Említésre méltó tény, hogy nagybőjtől lévén szó a zenei misék orkesztrációja meglehetősen bő, de az is, hogy a miseordinárium standard szerkezetét (Kyrie, Credo, Sanctus+Benedictus, Agnus Dei) Hubatschek a nagybőjti misék saját részeinek megkomponált-harmonizált graduáléival egészítette ki.

A cseh család fiaként Bécsben született Georg Ruzitska Kolozsvár intézményesített zenei életének egyik megalapozója volt. Erdélybe a Bánffy család hívására (és szolgálatába) jutott. 1835 és 1869 között a konzervatóriumot irányította, s ezzel párhuzamosan pezsgő egyházzenei munkát végzett a piarista templomban. Szerzeményeinek sorában a jelentősebb egyházzenei szelvényeket négy miséje és egy *Requiem* képviseli. Misekompozícióinak jellegét a missa brevisből – vagyis a szerényebb

orkesztrációjából – „kiemelkedő” missa solemnis-momentumok határozzák meg (különösen 1. és 2. miséjében).

Bertha Brukenthal (lánykori nevén Czekelius) Bécsben született, férfiágon a Brukenthal bárók utolsó sarjának, Hermann Carl Josefnek lett a felesége. Házasságkötésük hetedik évében a báró meghalt, Bertha pedig visszaköltözött Bécsbe. Zenei életműve liederket, kórusműveket és kamarazenei darabokat foglal magába. Ahogy munkáinak egészét, így egyházzenei alkotásait is a bécsi klasszika kompozíciós szerkezetének egyensúlya és áttetszősége jellemzi. F-dur Missa Solemnise (Op. 7.) is kiérlelt, pontos munka, bár nagy tételeinek (Gloria, Credo) prozódiai megoldásai olykor elgondolkodtatóak.

Bár egyikük sem tősgyökeres erdélyi, a három szerző egy bő évszázad alatt mégis egy olyan állományt hozott létre, amelyet joggal lehet „erdélyi miseirodalomnak” nevezni. Azt természetesen ki kell mondanunk, hogy ezekben a kompozíciókban semmi erdélyi nem található. Bécs eltörölhetetlen bélyege, a birodalmi öntudat és a katolicizmus összeforrottsága határozza meg a klasszikának ezt a hosszas továbbélését. Potyó István túlbecsülhetetlen érdeme, hogy ennek a stíluszárványnak immár követhető, sőt hallgatható formát adott. Igaz, egyelőre csak amatőr felvételeken hangzanak fel Hubatschek, Ruzitska és Bertha Brukenthal kompozíciói (a youtube-on ezekből számos részlet megtalálható!), de miért ne kerülhetne sor előbb vagy utóbb a „hangzó restitúció” egy professzionalitásra törő, igényes rögzítéssel megoldott válalkozására is?!

JAKABFFY TAMÁS

KÓDEX –

[...] Úgy vélem, hogy Gyergyai nagyszabású Camus-esszéje, amelyet *Kortársak* című kötetében publikál 1965-ben, de amelyet 1964-re dátumoz, igen pontos és meggyőző kifejtése annak a vonzódásnak, amely a korabeli magyar irodalmi közegekben általánosnak mondható.

Az esszé egy mottóval indít, „az író egy 1956-os leveléből”. Itt kell megjegyezni, hogy a Camus-Gyergyai levelezés nincs feltárva és feldolgozva. A levelek francia levéltárakban találhatóak meg (Bibliothèque Nationale, Bibliothèque Doucet), mivel Gyergyai 1963 és 1972 között úgy biztosította francia útjainak anyagi fedezetét, hogy a birtokában levő leveleket felajánlotta eladásra francia közintézményeknek. Camus és Gyergyai kapcsolatáról paradox és pervers módon azokból a titkos jelentésekből tudunk meg sok mindent, amelyeket a Döme kódnevű ügynök készített Lakatos József rendőr főhadnagy részére 1959. március 11-étől fogva, sokszor heti két-három alkalommal. „Gyergyói Albert proff személyes és levelező kapcsolatban áll Camus Nobel-díjas íróval. Feltételezhető, hogy levelet vagy üzenetet küld Camusnak, minthogy Camus könyveinek megjelenésével kapcsolatban elég sok zűrzavar van a kiadóknál. (Gyergyói Camus teljhatalmú megbízottja Magyarországon.)” Alatta a főhadnagy javaslata: Szükséges lenne Gyergyóit átmenetileg levéllelőrzésre feltenni.

„Döme” Camus-re vonatkozó részletes jelentése 1959. augusztus 18-án készült. A jelentő előbb leírja Camus és Gyergyai találkozásait, érintkezésük módozatait, majd hosszan taglalja, miféle ideológiai veszélyt jelent Camus személye és tevékenysége a rendszer számára. „Az ötvenhatos ellenforradalom kitörése óta Camus szakított minden haladó szervezettel, durván támadja a forradalmi munkás-paraszt kormány és a Szovjetunió politikáját. (...) A Szovjetuniót és a magyarországi helyzetet támadó pamfletjei után nemrégiben hamis állításoktól hemzsegő előszót írt egy cikkgyűjteményhez, melynek írásai az ellenforradalmat dicsőítik.” Ami a magyar recepciót illeti, Döme emlékeztet arra, hogy a *Közöny* 1957-es kiadása heves reakciókat váltott ki egyes pártszervek részéről, konkrétan pedig Marosán György államminiszterből. Vagyis a belügyi reakciók és a kultúrpolitikai reakciók eleinte egymással párhuzamos vonalon haladnak. Camus halála és a rezsim konzolidációja azonban oldanak a szoritáson; ezt jelzi a három regény megjelenése és Gyergyai nagyszabású esszéjének publikálása. [...]

SZÁVAI JÁNOS: *Gyergyai Albert Camus-esszéjén innen és túl*. MAGYAR SZEMLE, 2014. 11–12. szám

– INDEX

Februári évfordulók

- 1 – 70 éve halt meg Johan Huizinga holland történész
 2 – 195 éve született Multatuli holland író
 130 éve született Aldo Pallazzeschi olasz író
 45 éve halt meg Bertrand Russel angol filozófus
 3 – 280 éve született Ignacy Krasicki lengyel költő
 240 éve született Antonio Puigblanch spanyol költő
 4 – 170 éve született Giovanni Camerana olasz költő
 195 éve született Bozena Nemcová cseh író
 510 éve született Mikolaj Rej lengyel költő
 5 – 80 éve halt meg Paul Bourget francia író
 6 – 500 éve halt meg Aldo Manuzio olasz humanista
 290 éve halt meg Szulhanszaba Orbeliani grúz író
 7 – 130 éve született Sinclair Lewis amerikai író
 8 – 95 éve halt meg Richard Dehmel német költő
 80 éve halt meg Emil Nestor Setälä finn filológus
 9 – 240 éve született Bolyai Farkas
 10 – 345 éve született William Congreve angol író
 240 éve született Charles Lamb angol író
 260 éve halt meg Charles Louis Montesquieu francia író
 11 – 110 éve született Bratko Kreft szlovén író
 260 éve halt meg Scipione Francesco Maffei olasz író
 12 – 100 éve született Vaszilij Nyikolajevics Akszajev orosz író
 70 éve halt meg Gál Kelemen történész
 80 éve halt meg Francisc Hossu-Longin román író
 13 – 80 éve halt meg Ion Bianu román filológus
 170 éve született Degerando Antonina magyar író
 195 éve született Jakab Elek történész
 14 – 130 éve halt meg Jules Vallès francia író
 15 – 95 éve született Piet van Aken holland író
 160 éve halt meg Teleki József magyar történész
 16 – 940 éve született Vitalis Ordericus angol krónikás
 17 – 300 éve halt meg Antoine Galland francia műfordító
 140 éve halt meg Atis Kronvalds lett író
 18 – 130 éve született Eugen Boureanu román író
 190 éve született Jókai Mór
 19 – 230 éve született Szemere Pál költő
 20 – 145 éve született Pieter Cornelis Boutens holland költő
 21 – 210 éve született Timotei Cipariu román tudós
 130 éve született Sacha Guitry francia író
 45 éve halt meg Johannes Semper észt író
 22 – 480 éve született Bornemisza Péter
 170 éve halt meg Enrique Gily Carrasco spanyol költő
 560 éve született Johann Reuchlin német humanista
 23 – 60 éve halt meg Paul Claudel francia költő
 70 éve halt meg Alekszej Nyikolajevics Tolsztoj
 24 – 120 éve született Vszevolod Vjacseszlavovics Ivanov orosz író
 130 éve született Julius Kaden-Bandrowschi lengyel író
 25 – 520 éve halt meg Cem Szultán török költő
 360 éve halt meg Daniel Heinsius holland irodalomtörténész
 50 éve halt meg Otto Ludwig német költő
 195 éve született Vahot Imre író
 26 – 70 éve halt meg Balassa József nyelvész
 80 éve halt meg Fináczy Ernő pedagógus
 27 – 145 éve született Motiejus Gustaitis litván költő
 150 éve halt meg Jósika Miklós
 95 éve halt meg Alexandru D. Xenopol román történész
 28 – 90 éve született Lorand Gaspar francia költő
 120 éve született Marcel Pagnol francia író
 29 – 95 éve született Fjodor Alekszandrovics Abramov orosz író

Hangok

A kocsikerék nyikorgása éppoly
 szükségyszerű, ...

A fősorok Henry David Thoreau
 (1817–1862) fenti gondolatának a foly-
 tatását rejtik.

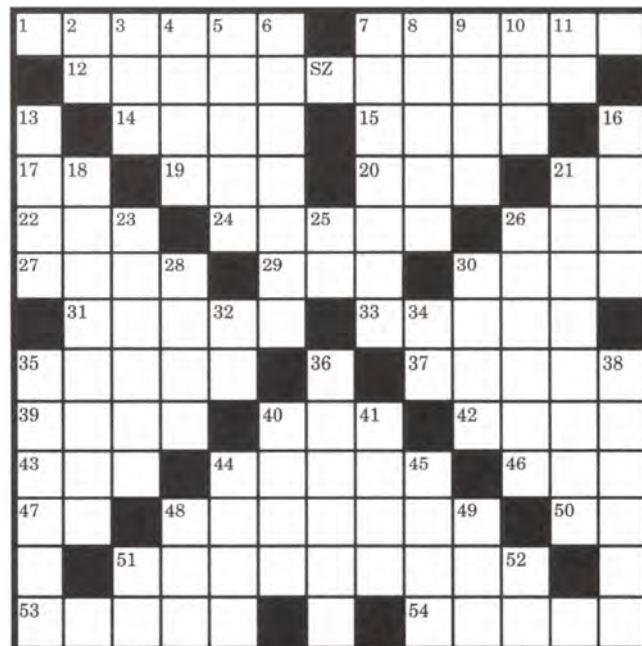
VÍZSZINTES

1. Színesség, változatossá tesz.
 7. Elad. 12. A folytatás kezdete. 14.
 Szenvedélynek hódol. 15. Mutogatva
 magyaráz. 17. Dúdoló szócska. 19.
 Nemzeti Liberális Párt, röviden. 20.
 Só, franciául. 21. Félkész! 22. ... ke-
 zekkel! (Gladstone). 24. Könnyű
 női cipő. 26. Óra-hang egyik fele.
 27. Község. 29. Ritka, németül. 30.
 Görög betű. 31. Doha a fővárosa. 33.
 Reformor. 35. Bőrrel dolgozó iparos
 37. Hivatali helyiség. 39. Angol isko-
 laváros. 40. Jogvita. 42. Ósdiva vá-
 lik. 43. Lápréti növény. 44. Keserű
 anyag. 46. Légióegység. 47. A Temes
 partjai! 48. Állandósult vagy al-
 kalmi szókapcsolat. 50. Két óra! 51.
 Focilabda bólintása a kapuvonaltól

a játéktérre. 53. Almát gyűjtő. 54.
 Állatövi jegy.

FÜGGŐLEGES

2. Annyi mint, röviden. 3. Becézett
 Richárd. 4. Dalmáciai város. 5. Becsült,
 saccolt. 6. Cipő alsó részének eleje. 7.
 Megadózott ellenértékű. 8. Egykor, va-
 laha. 9. Kontinensválasztó hegység.
 10. Nyakmelegítő. 11. Gyíkfark! 13.
 Föníciai betű. 16. Brekegő kételtű. 18.
 Formálás. 21. Bentről özönlő. 23. Los
 ...; amerikai „atomváros” 25. Pascal,
 röviden. 26. Bizonytalan, határozat-
 lan. 28. Azt követően. 30. Ítélező sze-
 mély. 32. Az argon vegyjele. 34. Járási
 határok! 35. Jó húsban levő. 36. A foly-
 tatás befejezése. 38. A nyugati gótok ki-
 rálya volt. 40. Töltött sütemény. 41. A
 szokásnak, az előírásnak megfelelő-
 en. 44. Elkészül a metélt. 45. Becézett
 Kornélia. 48. Kölyök, angolul. 49.
 Dinnyepróba. 51. Kicsinyítő képző. 52.
 A stroncium vegyjele.

A Helikon 1. számában
 közölt Arnyak című rejt-
 vény megfejtése: A sötét-
 ség csak ahhoz ér hozzá,
 aki behívja magához.

R. T.

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local
 Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri
 Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.
 Proiectul susține candidatura orașului Cluj-Napoca la titlul
 de Capitală Culturală Europeană 2021
 Lapunk támogatja Kolozsvár Európa Kulturális Fővárosa
 2021 címre benyújtott pályázatát
 Kiadványunk a Román Kulturális Minisztérium támogatásával jelenik meg

Alapító főszerkesztő:
SZILÁGYI ISTVÁN
 Főszerkesztő:
KARÁCSONYI ZSOLT

Főmunkatárs:
EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőcsoport:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza
KECSKÉS TAMÁS HUNOR: olvasószerkesztő

PAPP ATTILA ZSOLT: tárgyművészetek
LÁSZLÓ NOEMI: vers, műfordítás
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református ajtóközpont

A szerkesztőség címe: 400024 Cluj-Napoca, str. Dragalina 73-75. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, e-mail: kvari.helikon@gmail.com
 A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro